

ARAP MÜZİK KONGRESİ (1932): TARİHSEL DEĞİŞİM, MİLLİ KİMLİK VE ÖZNEL ANLATILAR

Onur ÖNER

TRT2, İstanbul
onur.ioa@gmail.com
0000-0002-3994-4426

Öz

Bu çalışma, 1932'de Kahire'de düzenlenen Arap Müzik Kongresi'ni Mısır'ın I. Dünya Savaşı'ndan itibaren yaşadığı siyasal ve toplumsal gelişmelere paralel olarak ele almaktadır. İki dünya savaşı arasında dolaşımda olan Mısırlılık, Mısır milliyetçiliği ve Pan-Arapçılık, modern Mısır kimliğinin temsil alanlarından birisi olarak düşünülen Mısır müziğinin yeniden yapılandırılmasının arkasında işleyen düşünce biçimleriydi. Çalışma, kongre günlerini Arap Müzik Kongresi'nin de belirleyici dinamikleri olduğunu ileri sürdüğü ideolojik ve kavramsal tartışmaların penceresinden değerlendirmeyi önermektedir.

Kimi katılımcıların kongre esnasında tuttıkları günlükler ve yakınlarına hitaben yazdıkları mektuplar çalışmanın yoğunlaşacağı temel kaynaklardır. Bu metinler, olabildiğince rahat ve hatta kaygısız denilebilecek bir üslupla kaleme alınmış olmalarından ötürü kongrenin teknik seviyesi yüksek raporları ve makalelerinden daha renkli ve öznel dirler. Kongrede yaşanan tartışmalar, oluşan ihtilaflar, hizipleşmeler ve rekabetin doğurduğu gerginlikler yalın bir dil ve doğallıkla kâğıda dökülmüşlerdir. Bu metinler, sahip oldukları birbirinden farklı bakış açıları ve çok katmanlı

123

Dîvân *DİSİPLİNLERARASI
ÇALIŞMALAR DERGİSİ*
Araştırma Makalesi

Cilt 28 sayı 54 (2023/1): 123-163
Gön. Tar.: 12.02.2023
Kabul Tar.: 16.06.2023
Yay. Tar.: 03.07.2023
doi: 10.20519/divan.1250347

anlam dünyalarıyla kongrenin müzikolojik bağlamının dışına taşacak analizlere kapı aralayacaklardır.

Anahtar Kelimeler: Rauf Yekta (1871-1935), Arap Müzik Kongresi (1932), Mahmud Ahmed el-Hefnî (1896-1973), Arap Milliyetçiliği, Ben-Anlatısı.

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Mısır'ın 1914'ten itibaren yaşadığı siyasal ve toplumsal dönüşümlere temas ederek, Arap Müzik Kongresi'ni daha geniş bir perspektif içerisinde ele almaktır.¹ Makale öncelikle kongrenin fikri arka planını oluşturan millilik ve Arap milleti kavramlarının oluşumuna odaklanacaktır. I. Dünya Savaşı'yla birlikte İngilizlere karşı tepkisel olarak gelişen Mısır milliyetçiliği, Mısırlılık ve pan-Arapçılık teorileri çerçevesinde modern Mısır kimliğini şekillendirir. Mısırlı liberaller, Batı-merkezli modernleşmeciler, reformist-İslâmcılar ve monarşistler, iki dünya savaşı arasında siyaset alanlarını genişletme mücadelesi vermektedirler. Bu çalışma, böylesi dinamik bir siyasi atmosferin içerisinde şekillenen Arap Müzik Kongresi'ni müzikolojik bağlamının ötesine taşıyarak, kongre öncesi ve sırasında yaşananları mevcut siyasal koşullar içerisinde değerlendirmeyi önermektedir.

Çalışmanın ağırlık merkezini şarkiyatçı Henry George Farmer (1882-1965)², müzik tarihi araştırmacısı, bestekâr Rauf Yekta (1871-1935)³ ve etnomüzikolog Robert Lachmann'ın (1892-

1 Makalenin farklı bir versiyonu "Ne Kahire Benzer İstanbul'a Ne De Arap Musikisi: Rauf Yekta Bey'in Kahire Notları (1932)" ismiyle 6-8 Ocak 2023'te İTÜ TDMK ve Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı ortaklığında düzenlenen *Uluslararası Rauf Yekta Sempozyumu*'nda (çevrimiçi) sunulmuştur. Sempozyum katılımcılarının değerlendirmeleri için teşekkür ederim. Makaleyi yayın öncesi okuyarak yorumlarıyla katkı sunan Ömer İpek ve Arapça kelimelerin imlalarında yardımcı olan Cankat Kaplan'a müteşekkirim. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* hakemlerinin yaptıkları yorumlar makalenin son şeklini almasına yardımcı olmuştur. Kendilerine teşekkürü bir borç bilirim.

2 Arap müzik tarihi üzerine yaptığı ilmi çalışmalarıyla otorite kabul edilen Henry George Farmer'ın biyografisi ve çalışmalarının dökümü için, Sadettin Ökten, "Farmer, Henry George," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 12: 173-174, 1995. Glasgow Üniversitesi'ndeki akademik kariyeri için, Israel J. Katz, *Henry George Farmer and the First International Congress of Arab Music (Cairo 1932)*, (Boston: Brill, 2015), 25-83.

3 Rauf Yekta biyografisi için bkz. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Hoş Sadâ: Son Asır Türk Musikîşinasları*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1958), 241-244. Mevlevî kültürüyle olan bağı açısından bir değeren-

1939)⁴ kongre izlenimleri oluşturacaktır. Farklı mesleki formasyonlara sahip katılımcıların günlük ve mektuplarına yansıyan kongre anlatılarının kimisinde önemsenmeyip tek cümleyle geçiştirilen bir mesele, diğerleri için tüm detaylarıyla aktarılacak kadar değerlidir. Kişisel süzgeçlerden geçirilen olaylar farklı bakış açılarıyla yazıya dökülür. Fakat anlatılardan edinilen genel intiba, ayrışmaların yakınlaşmalardan daha yoğun olduğu yönündedir. İhtilaflar, gerginlikler, çekişmeler ve mesleki rekabet gibi insani unsurların mercek altına alınmasının hem kongrenin karmaşık yapısını hem de anlatı sahiplerinin zihni arka planlarını tartışmak için yeni bir pencere açacağını düşünüyorum.

1. TARİH YAZIMINDA ARAP MÜZİK KONGRESİ

Kongreye farklı ülkelerden katılan uzmanlar izlenimlerini günlük, mektup, rapor ya da gazete makalesi gibi farklı yazı formla-

---

dirme için bkz. Süleyman Erguner, *Rauf Yektâ Bey: Neyzen – Müzikolog – Bestekâr*, (İstanbul: Kitabevi, 2003), 22-29. Rauf Yekta'nın memuriyet hayatına ait sicil dosyası için bkz. Onur Öner, *İstanbul'un Müzik Okulları: II. Meşrutîyet ve Şehrin Müzik Hayatındaki Değişimler*, (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2022), 121-124. Rauf Yekta'nın yurt dışında yayınlanmak üzere Fransızca kaleme aldığı müzik yazıları için bkz. İlhami Gökçen ed., *Rauf Yekta: Fransızca Musiki Yazıları*, (Ankara: Ürün Yayınları, Tarihsiz). Gazete ve süreli yayınlarda çıkan yazılarının dökümünü içeren yüksek lisans çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmaların önemli bir kısmı, tez başlıklarındaki vaade rağmen içerik analizi yerine kataloglama ve transliterasyon yapmakla yetinirler, Hüseyin Özdemir, "Rauf Yektâ Bey'in Resimli Gazete, Yeni Ses ve Vakit Gazetelerinde Müsîkî İle İlgili Makalelerinin İncelenmesi," (Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010); Mehmet Öncel, "Rauf Yektâ Bey'in Atı, Yeni Mecmûa, Resimli Kitap ve Şehbâl Adlı Mecmûalarda Müsîkî İle İlgili Makalelerinin İncelenmesi," (Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

4 Robert Lachmann, Berlin Üniversitesi'nin Etnomüzikoloji Bölümü'nde Johannes Wolf ve Carl Stumpf'tan eğitim alır. 1922'de tamamladığı doktora Tunus şehir müziği üzerinedir. 1927'de Berlin'deki Milli Kütüphane'de (Staatsbibliothek) çalışmaya başlar. 1933'te, henüz kariyerinin başlarında, Prusya Bilim, Sanat ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan emekli edildiğine dair bir mektup alır. Devletle ilişkisi kesilen Yahudi kökenli akademisyenlerden birisi olarak, yeni bir hayat kurmak üzere Filistin'e yerleşir. 1939'da oldukça erken bir yaşta Kudüs'te hayata veda eder, Ruth Katz, "*The Lachmann Problem*": *An Unsung Chapter in Comparative Musicology*, (Jerusalem: The Hebrew University Magnes Press, 2003), 19-38. Ruth Katz'ın kitabına ulaşımı kolaylaştıran akademisyen Audrey Wozniak'a teşekkür ederim.

rında paylaşmışlardır.⁵ Arap coğrafyası için ilk olmakla birlikte Batı dünyasında da ender olarak rastlanabilecek çapta büyük bir müzik kongresine olan akademik ilginin, bilhassa 2000'lerin başından itibaren arttığı gözlemlenmektedir. Kongre sosyokültürel katmanlarıyla sadece müzik tarihi araştırmacıları için değil farklı disiplinlerden sosyal bilimciler için de bir araştırma sahasıdır. Bu çalışmanın yaklaşımına yakın birkaç araştırmayı ana hatlarıyla değerlendirmek gerekiyor. Ali Jihad Racy, kongre katılımcılarının müziğe, müziğin tarihine ve milli kültür konularına yaklaşımlarının mesleki formasyonlarıyla birlikte düşünülmesi gerektiğini ifade eder.⁶ Yazara göre, Arap müziğinde neyin ne kadar muhafaza edilip, ne ölçüde Batı müziğiyle temas etmesi, şehir ve dolayısıyla Avrupa müziğiyle henüz etkileşime geçmemiş yerel müziklerin konumuyla ilgili etnomüzikologlar (Almanlar ve Batı eğitilmiş Mısırlılar) ve şarkiyatçılar (Fransızlar, İngiliz ve İspanyol katılımcılar) arasındaki münakaşalar, iki disiplin arasındaki metodoloji farklılığından kaynaklanmaktaydı. Arap katılımcıların kategorik olarak bir grup içerisine konulamayacağını, konular üzerinden pozisyonlarını belirlediklerini belirtir. Kongrede marjinal bir grup olarak kültürel enternasyonalist Mısırlılar üzerinde duran Racy, Doğu-Batı parantezinin dışına taşıdıkları Batı müzik kültürünü insanlığın ortak mirası olarak görmelerine rağmen, tıpkı Avrupa'da eğitim almış Mısırlı modernleşme yanlılarına benzer bir biçimde, gelişmiş Batı müziği ve ona yetişmesi gereken Arap müziği ön kabulü üzerinden hareket etmelerini eleştirir.

Riggs'in, meşhur folklor araştırmacısı ve bestekâr Bela Bartók'un kongre izlenimleri ışığında kurduğu anlatısı, milli devletlerin oluşum süreçlerinde otantik müziklere yaklaşım biçimlerinden örneklerle, Arap Müzik Kongresi'nde meselenin ele alınma biçimlerine odaklanır.⁷ Yazar, Bartók'un kongre boyunca koruduğu mesafeli pozisyonun Arap müziği uzmanı olmamasında değil kongreye biçilen misyonla gösterilen sabırsızlık arasındaki orantısızlıkta aran-

5 Katılımcıların kongreye ilgili yayınları için bkz. Katz, *Henry George Farmer*, 259-260.

6 Ali Jihad Racy, "Historical Worldviews of Early Musicologists: An East-West Encounter in Cairo, 1932," *Etnomusicology and Modern Music History*, ed. Stephen Blum, Philip V. Bohlman, Daniel M. Neuman, (Urbana: University of Illinois Press, 1991), 68-91.

7 Kristy K. Riggs. "Bartók in the Desert: Challenges to a European Conducting Research in North Africa in the Early Twentieth Century," *The Musical Quarterly* 90/1 (Spring 2007): 72-89.

ması gerektiğini ifade eder. Yazara göre, Bartók'un milli devletlerin kültürel konulardaki hızlı adımlarının sebep olacağı uzun vadeli sonuçlara dair eleştirileri, Kahire'deki komisyon çalışmalarında yeterince dikkate alınmamıştır.

Anne Elise Thomas'ın 2005 yılında tamamladığı doktora tezinden neşet eden makalesi, kongrenin Mısırlı üyelerinin söylem analizleri üzerinedir.⁸ Kongrenin beklenen sonuçlara ulaşamamasını, Mısırlıların müziklerini Batı müziği ile mukayese ederek kendilerinde olmayan unsurları bir eksiklik olarak addetmelerine bağlar. Thomas'a göre, Mahmud Ahmed el-Hefnî'nin (ö. 1973) kongre öncesi yaptığı yayınlarda icra ve teori hakkında serdettiği düşünceler kongreyi açmaza sokmuştur. Bu ikisi arasında önceliğin teori olması gerektiğine inanan el-Hefnî, müzisyenlerin sistem ve organizasyon eksikliğinin Mısır müziğinin Batılı anlamda gelişememesinin nedeni olduğunu savunur. Bu sebeple Mısırlı müzisyenlerin önemli bir kısmı kongreye davet edilmez. Thomas, müzisyenleri ve icrayı karşısına alan bir tutumla atılacak adımların eksik kalacağına dikkat çeker.

Llano, kongrenin tek İspanyol katılımcısı Adolfo Salazar'ın (ö. 1958) kongredeki fonksiyonunu, sömürgeci güçler ve sömürülenler bağlamında değerlendirir.⁹ Yazara göre, müzikoloji disiplini Avrupa'nın Arap müziği çalışmalarındaki varlığını diplomatik bir dille meşrulaştıran, bir kültürel sömürgecilik aracıdır. Rif Savaşı'nda (1921–1926) İspanya ve Fas ağır kayıplar vermiş, bilhassa İngiliz ve Alman basını İspanya'yı acımasız ve kanlı bir zalim olarak resmetmiştir. Llano, İspanya'nın kongreyi Fas ve geniş Arap coğrafyasıyla arasındaki gergin ilişkileri yumuşatmak adına diplomatik bir fırsat olarak gördüğünü iddia eder. Salazar'ın kongre sonrası gazete yazılarını analiz eden Llano, Arap müziğinin İspanyol müziğine yakın ama ondan sanatsal olarak daha az gelişmiş olarak yansıtılmasına ve Avrupa'da bu müziği en kapsamlı biçimde anlayabilecek ulusun İspanya olduğuna dair imalara dikkat çeker. Yazar, Avrupa devletleri içerisinde Arapları anlama potansiyeli en

8 Anne Elise Thomas, "Intervention and Reform of Arabic Music in 1932 and Beyond," *Congrès des Musiques dans le monde de l'Islam*, (Fas: Assilah, 8-13 Ağustos 2007), 1-7; Anne Elise Thomas, "Developing Arap Music: Institutions, Individual, and Discourses of Progress in Cairo, 1932," (Doktora Tezi, US: Brown University, 2005).

9 Samuel Llano, "Empire, Diplomacy, and the Racial Imagination: Spain at the Cairo Congress of Arab Music (1932)," *The Journal of North African Studies* (2022).

yüksek devletin İspanya olduğunu savunan dönemin sömürgeci retoriğiyle Salazar'ın söylemi arasındaki benzerliğin tesadüf olmayacağını ifade eder.

2. HİDİVDEN KRALA, MISIRLILIKTAN ARAPÇILIĞA: MISIR'IN YAKIN TARİHİ (1914-1944)

Mısır XX. yüzyıla, Mısır hıdivi Tevfik Paşa'nın 1892'deki vefatıyla Viyana'daki eğitimini tamamlayarak yerine geçen oğlu Abbas Hilmi'nin (ö. 1944) yönetiminde girer. II. Abbas Hilmi, 1914'te İstanbul'dayken Mısırlı bir öğrencinin suikast girişimine uğrar, saldırıdan yaralı olarak sağ kurtulur.¹⁰ Aynı yıl, Osmanlı Devleti Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na girme kararı alınca, İngiltere, Mısır'da 18 Aralık 1914'ten itibaren sekiz yıl sürecek olan koruyucu ülke statüsünü ilan eder. Artık Osmanlı ile tüm idari bağlar koparılmıştır. İngiltere, Mısır'a Sultanlık olarak yeni bir statü verir.

Mısır'da savaş yıllarında yükselen milliyetçilik rüzgârının siyasi beklentisi, geçici İngiltere koruyuculuğunun savaş sonrası bitmesi ve yerine seçimle gelecek bir hükümetin alması yönündedir. Fakat İngiltere Mısır'da varlığını sürdürmeye devam edince 1918'den itibaren halk katılımının yüksek olduğu gösteriler düzenlenmeye başlar. Gösterilerin artık kontrol edilemeyeceğini gören İngiltere, 28 Şubat 1922'de Mısır'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kalır.¹¹

1923'te parlamenter sisteme dayanan bir anayasa hazırlanmış ve Vafd Partisi lideri Saad Zağlul 1924'te halkın seçtiği ilk başba-

10 Donald M. Mckale, "Influence without Power: The Last Khedive of Egypt and the Great Powers, 1914-18," *Middle Eastern Studies* 33/1 (1997): 20-21.

11 Joel Beinin, "Egypt: Society and Economy, 1923-1952," *Egypt: Modern Egypt, From 1517 to the End of the Twentieth Century*, cilt 2, ed. M. W. Daly, (UK: Cambridge University Press, 1998), 312-313; 1919 yılındaki ayaklanmalar ile Kahire'de sayıları bini bulan kahveler, camiler ve Koptik kiliselerinin popüler direniş hareketlerindeki rollerini, gündelik siyaset ve mekân ilişkisi içerisinde inceleyen bir çalışma için bkz. Ziad Adel Fahmy, "Popularizing Egyptian Nationalism: Colloquial Culture and Media Capitalism, 1870-1919," (Doktora Tezi, The University of Arizona, 2007), 256-266; Mısır'da İngiliz varlığına karşı gelişen direniş ruhuyla, Mısırlılık kimliği ve kolektif toplumsal hafızanın belirginleşme süreçlerini popüler müzik ve gramfonun penceresinden inceleyen bir çalışma için bkz. Haley Leep, "Sa'ad Zaghlul's Gramophone: The Effects of Popular Music on the Egyptian Nation," *Intersect* 8/3 (2015): 1-15.

kan olarak göreve başlamış olsa da Kral ve İngilizler geniş yetki alanlarına sahipti. İngilizler, ülkedeki askeri varlığını ve siyasi nüfuzunu sürdürmeye devam etti. 1922 sonrası Mısır'ın denge sisteminin saç ayakları, önem sırasına göre, İngiltere, Kral ve Vafd Partisi olacaktı.¹²

Mısır'daki toplumsal dönüşümün izleri XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bilhassa hukuk alanında izlenebilmektedir. Mısır'da Osmanlı'nın Sünni İslâm anlayışına bağlı olarak şekillenen hukuk sistemine yönelik değişim taleplerinin, bizzat Mısır uleması içerisinde geldiğini not etmek gerekiyor. Yeni bir hukuk sistemine geçilme süreci, bağımsızlık talebi ve Mısır milli kimliğinin oluşmasıyla bağlantılı biçimde ilerlemekteydi.¹³ Değişim talebi Batı sistemiyle barışık olmayı önemsemekle birlikte temelinde İslâmî ve sivil bir hukuk sistemi oluşturulması yönündeydi. Tıpkı 1870'lerde Ahmed Cevdet Paşa'nın riyasetinde İstanbul'da kaleme alınan, temel fıkıh kaideleriyle uyumlu, sivil bir İslâmî kanun kodifikasyonu olan *Mecelle* gibi.¹⁴

Mısırlılık (*Egyptianism*), anti-emperyalizm ve milliyetçiliğin başkını olduğu 1914-30 arası Mısır siyasetine yeni bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Temelde, XX. yüzyılın siyasi hareketleri için dinin bir zemin teşkil edemeyeceği fikrinden beslenen Mısırlılık, ümmet kavramının çağdaş Mısır toplumu açısından kapsayıcılığını sorgular. Mısır'ın kendine has coğrafyasıyla ve insan karakteriyle Arap toplumlarından ayrıştığının altı çizilir. Mısırlılık fikrinin tarihle bağı sıkıdır. Tarihsel referans noktası, yeni kurulan milli devletlerin birçoğunda olduğu üzere, uzak bir geçmişe işaret eder: İslâm önce-

12 Raymond A. Hinnebusch, "The Reemergence of the Wafd Party: Glimpses of the Liberal Opposition in Egypt," *International Journal of Middle East Studies* 16/1 (1984): 100-101.

13 Farklı pozisyonlara sahip İslâmcı hareketlerin 1920-1950 arasında Mısır siyasetine etkileri için bkz. Clark Benner Lombardi, *State Law as Islamic Law in Modern Egypt: The Incorporation of the Shari'a into Egyptian Constitutional Law*, (Leiden: Brill, 2006), 101-110.

14 *Mecelle*'de Batı hukuk sistemi etkileri ile kodifikasyonun Hanefi hukuk geleneğinden kopuş değil bir devamlılık ve dönüşüm çabası olduğu üzerine bir tartışma için bkz. Samy Ayoub, "The Mecelle, Sharia, and the Ottoman State: Fashioning and Refashioning of Islamic Law in the Nineteenth and Twentieth Centuries," *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association* 2/1 (2015): 121-146. *Mecelle*'nin Roma hukukuyla olan bağları ve kodifikasyonun seküler yapısına dikkat çeken karşı argüman için bkz. Ahmet Cemil Yıldırım, "Ottoman *Mecelle* as a Secular Uniform Law Instrument," *International Journal of Turcologia* 10/19 (2016): 27-45.

si Mısır'ı, yani Mısır Krallıkları (firavunlar) dönemine. Antik Mısır medeniyetinin Yunan ve Roma medeniyetleriyle eşdeğer olduğuna yapılan vurgu, geçmişte böylesi bir medeniyet kurabilmiş Mısırlıların bunu modern dönemlerde de tekrarlayabileceğine olan inançla beslenmektedir.¹⁵

1930'lara kadar dolaşımda olan Mısırlılık kavramı, yerini yavaş yavaş Arapçılığa ya da Arap milliyetçiliğine bırakır. Özü itibariyle milliyetçi bir ideoloji olan Arapçılığın İslâmî ağırlığı azdır. Arapçılık ideolojisinin yayılması için daha geniş bir kültürel zemine ve din çeşitliliğine ihtiyacı vardır. Hıristiyan Arapların da Arapçılık şemsiyesi altına alınması önemlidir. Modern Mısır kimliğini İslâm kadar Doğu Hıristiyanlığının, Arap dili kadar Batı bilimi ve medeniyetinin teşkil edeceği fikri yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır.¹⁶

Mısır'ın milli bir devlet olma yolunda I. Dünya Savaşı'ndan itibaren yaşadığı siyasal gelişmeler, Arap Müzik Kongresi'nin düşünsel arka planını da belirlemekteydi. Kongre katılımcılarından Macar müzikolog Bela Bartók, kongrede hâkim bir milliyetçi ajanda olduğunu, katılımcıların kültürler ya da geleneklerden daha çok millilik vurgusu yaptıklarına dikkat çeker. Bölgede devletleri olmayan ama güçlü müzik geleneklerine sahip Ermeni, Kürt ve Keldani toplumlarının müziklerinin kongrede temsil edilmemiş olmalarını, bunu yanında Arapça konuşulmayan ve Arap devletleri arasında yer almayan Türkiye'nin davetliler arasında oluşunu, kongredeki milli müzik arayışlarının kanıtları olarak gösterir.¹⁷

15Israeli Gershoni, *Egypt, Islam and the Arabs*, Israeli. *Egypt, Islam and the Arabs: The Search for Egyptian Nationhood, 1900-1930*, (New York, Oxford: Oxford University Press, 1986), 77-190.

16İbrahim I., İbrahim, "The Egyptian Intellectuals Between Tradition and Modernity: A Study of Some Important Trends in Egyptian Thought 1922-52," (Doktora Tezi, St. Antony's College, University of Oxford, 1967), 132-143. Suriye'de gelişen Arap milliyetçiliği, 1932'de Irak'ın, 1936'da Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlıklarını kazanmaları, Mısır'da Arap milliyetçiliğinin gelişmesine katkı veren dış unsurlardır. Ayrıca, Filistin'de 1920'den itibaren baş gösteren Yahudi-Arap çatışmaları ve 1936 sonrası Nazi Almanya'sından Filistin bölgesine Yahudi göçünün artması da sebepler arasında sayılmalıdır, Jr. Arthur Goldschmith, *Modern Egypt: The Formation of a Nation State*, (US: Westview Press, 1988), 70-71; M. Lutfullah Karaman, "Filistin," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 13: 89-103, 1996.

17Riggs, "Bartók in the Desert," 83-84.

3. 1930'LAR KAHİRESİ'NDE MÜZİĞİN YENİ DİLİ: EMPROVİZASYONDAN ORKESTRASYONA GEÇİŞ

XX. yüzyıl başı Mısır'ında, Asya ve Kuzey Afrika ülkelerinin bir kısmının sahip olduğu ve kökeni birkaç yüzyıl geriye gidebilen bir müzik geleneğinin varlığından söz edebilmek pek mümkün görünmüyor. Devamlılık ve zaman içerisinde oluşan kendine haslık gibi özellikleri belirginleşemeyen Mısır müzik kültürünü, müzikler arası ayırmadan çok etkileşim ve geçişkenlik karakterize etmektedir. Racy, Osmanlı/Türk hıdivlerin yaklaşık bir buçuk asırlık hükümdarlıkları boyunca yerel müziklere karşı mesafeli oluşlarının da Mısır müzik kültürünün sürekliliğine engel bir diğer etken olduğunu ifade eder.¹⁸

XX. yüzyıl başlarında müzikal manzarayı oluşturan parçalar, Kahire'ye yoğun bir Avrupalı müzisyen ve müzik eğitmeni göçü, müzik kayıt endüstrisinin pastada hızla büyüyen payı, müzikal tiyatro ve vodvil gibi yeni türlerin popülerleşmesi ve 1932'dan itibaren Mısır film endüstrisinin gelişimidir. Kaside gibi bir dönem rağbet gören, kayıtları yok satan müzik formları 1930'ların başlarında gözden düşmeye başlar. Bu türün önde gelen ismi Muhammed Abdülvahhâb (ö. 1991), emprovizasyonu sınırlarken orkestrasyon düzenlemelerine ağırlık veren eserler besteleyip seslendirmeye başlar. Daha geleneksel olarak, bir ud ve kanunun şarkı söyleyene eşlik ettiği *tahkt* müziği, sayıca birden fazla keman, çello, kontrbas, akordiyon, piyano ve birkaç vurmali çalgının eşlik ettiği büyük topluluklarla icra edilmeye başlar. Enstrüman sayıları artmış olmasına rağmen yapılan müzik çok sesli değildir. Melodilerin enstrümanlar arasında paylaştırıldığı tek sesli bir müziktir bu.¹⁹

Dini müzik sahasına bakıldığında, köy düğünlerinden zengin salonlarına, önemli bir dinleyici kitlesine sahip olan karilerin varlıklarını sürdürdükleri gözlemlenmektedir. Dini müziğin bir diğer kolu olan Sufi tarikatları, ritüellerinde ud, kanun, ney ve defin

18Ali Jihad Racy, "Music in Contemporary Cairo: A Comparative Overview," *Asian Music*, 13/1, (1981): 9-12. Zekâi Dede'nin (ö. 1897) 1846-1857 yılları arasında Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın (ö. 1875) himayesinde Mısır'da yaşadığını biliyoruz, [Zekâizade] Ahmed, "Hafız Mehmet Zekâi Dede Efendi," *Türk Musikisi Klâsiklerinden Mevlevî Ayinleri*, cilt 16, ed. Zekâizade Ahmet, Dr. Suphi, Mes'ut Cemil, (İstanbul: İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, 1938), 815-816.

19Amnon Shiloah, "The Status of Traditional Art Music in Muslim Nations," *Asian Music* 12/1 (1980): 52.

yanında Batı kemarı da kullanılmaktadır. Türler arası geçişkenliğin en yoğun olduğu taraf belki de Sufi müzik kültürüdür. Şeyh Yusuf el-Menyelevî (ö. 1911) ve Şeyh Salama Hicazî (ö. 1917) bu gelenek içerisinde yetişip gramofon yoluyla meşhur olmuşlardır. Abdülvahhâb bir yandan yerel Sufi müzik geleneklerinden topladığı parçalarla sanatını beslerken, Rosssini ve Beethoven'ın bestelediklerinden de yararlanmaya çalışmıştır.²⁰ Batı enstrümanlarına ve ses kullanım tekniklerine aşina Kahire'nin önde gelen şarkıcılarının müzik eğitimleri çoğunlukla hafızlık ve Kur'an tilaveti eğitimiyle başlamıştır.²¹

Mısırlılar, Batı müziği kültürünü ülkede yaygınlaştırmak için Avrupa konservatuarlarına öğrenciler yolladılar. Türkiye'nin müzik politikalarına benzer biçimde, yerel müzikler içerisindeki motiflerden yararlanarak senfonik eserler bestelediler. Bu konuda en fazla etkilendikleri, Tchaikovsky, Rimsky-Korsakov ve Khachaturian gibi Rus bestekârlardı. Öte yandan, Fransız şansonlarından Amerikan cazına uzanan bir çeşitlikteki popüler Batı müziği Kahire'nin eğlence hayatındaki ağırlığını arttırmaktaydı.²²

4. KONGRENİN HAZIRLIK AŞAMASI VE AKTÖRLER

4.1. Arap Müziği Enstitüsü

Kongrenin tohumlarının atıldığı Arap Müziği Enstitüsü'nün (*el-Ma'hedu'l-Musikiyyi'l-'Arabiyye*) kuruluş hikâyesinin merkezinde, müzikle amatör olarak uğraşan Kahire'nin seçkin ailelerinin çocukları bulunuyor. 1913 yılından itibaren, çoğunlukla kanun icracısı Mustafa Ridâ'nın (ö. 1950) ev sahipliğinde düzenli olarak bir araya gelinen toplantıların ana eksenini, Batı müziği kavram ve tekniklerinin Batılı müzisyenler, eğitmenler ve kayıt cihazları yoluyla Arap müziğini tehdit eder hale gelmesi oluşturuyordu. Arap müzik mirasını koruma çabaları zaman içerisinde olgunlaşarak Arap Müziği Kulübü'nün (*Nâdiyu'l-Musikiyyi'l-'Şarkiyye*) teşekkü-

20 Racy, "Music in Contemporary Cairo," 12 ve 22.

21 Racy, "Music in Contemporary Cairo," 18.

22 Salwa El-Shawan, "Western Music and its Practitioners in Egypt (ca. 1825-1985): The Integration of a New Musical Tradition in a Changing Environment," *Asian Music* 17/1 (1985): 145-146; Racy, "Music in Contemporary Cairo: 19-20.

lüne yol açar. Kulübün sahnesinde icra edilen yerel Arap müzikleri müzikolojik bir yaklaşımla incelenmeye çalışılır. Yirmi yıl kadar süren ev toplantıları ve kulüp faaliyetlerinin ardından bir enstitü kurulması fikri doğar.²³

Kral Fuad (I. Fuad, ö. 1936),²⁴ kongrenin de yapılacağı binayı tahsis eder, yıllık bir bütçe bağlayarak enstitüyü destekler. 26 Aralık 1929'da Mustafa Ridâ'nın başkanlığında açılan enstitüde konuşan Kral, himayesi altında bir Arap Müzik Kongresi düzenlenmesini ister. El-Shawan, enstitünün Kahire'nin müzik hayatına olumlu katkılarından bahsettiği makalesinde, geleneksel müziklerin korunması ve hayatta kalması için müzisyenlere maddi olanaklar sağlandığını, düzenlenen eğitim programlarıyla müziğin daha geniş kitlelere yayılmasına vesile olduğunu ifade eder. Enstitü, müzisyenleri Arap müziği üzerine uzmanlaştırırken, Batı müziği teorisi ve performansı dersleri de vererek onları "ideal müzisyen" olarak yetiştirmeye çalışmıştır. Burada eğitim alarak yetişen müzisyenler hem nitelikleri hem de okulun sağladığı prestijle piyasadaki iş olanaklarına daha kolay erişebilmişlerdir.²⁵

²³Katz, *Henry George Farmer*, 114-115.

²⁴1917-1936 arasında Mısır kralı olan Ahmed Fuad Paşa, V. Hıdiv İsmail Paşa'nın (ö. 1895) en genç oğluydu. Babasının sürgün yıllarına denk gelen çocukluğu İtalya'da geçer. Torino'daki askeri akademide eğitim alır. Kahire Üniversitesi'nin kurulmasında etkin rol oynar. 1908-13 yılları arasında üniversitenin rektörlüğünü yapar, Mustafa L. Bilge, "Fuâd," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 13: 201-202. Modern Mısır kimliğinin oluşumunda önemli katkıları olan Kral, arşiv çalışmalarına önem verir. Mısır Kraliyet Arşivi'ni kurdurur ve 87 ciltlik bir Mısır tarihinin yazılması projesini himaye eder. Avrupa arşivlerinde hidivlerle ilgili tarihi kaynaklar üzerine araştırmalar yaptırır. Bu tarih anlatısının en dikkat çekici tarafı, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan itibaren ailenin yönetici seçkinlerini Mısır'ın çıkarlarını gözetken ve modern Mısır devletinin kurulması yolunda çalışan proto-milliyetçiler olarak öne çıkartmasıdır, Khaled Fahmy, *Mehmed Ali: From Ottoman Governor to Ruler of Egypt*, (England: Oneworld Publications, 2009), 116-117. Kral Fuad, devlet okullarının eğitim programlarına müzik teorisi ve performansla ilgili dersler koydurarak, toplum nezdinde müzik kültürüne karşı merak uyanmasına ve müzisyenlerin saygınlıklarının artmasına vesile olur, Salwa El-Shawan, "The Socio-Political Context of Al-Musika al-'Arabiyyah in Cairo, Egypt: Policies, Patronage, Institutions, and Musical Change (1927-77)," *Asian Music* 12/1 (1980): 88.

²⁵El-Shawan, "The Socio-Political Context," 95-96. Ümmü Gülsüm'ün müzikal gelişimi ve popülerleşmesinde okulun dolaylı da olsa katkısını belirtmek gerekir. 1920'lerin ortasında, henüz enstitü kurulmamışken, Arap Müziği Kulübü'ne müzik eğitimi almak için başvurur fakat o tarihlerde sadece erkek öğrenciler eğitime kabul edilmektedir. Babası bu engeli aşmak

4.2. El-Hefnî, C. Sachs ve Baron d'Erlanger

Kongrenin hazırlıklarından sorumlu olarak Organizasyon Komitesi Genel Sekreterliği görevine atanan Mahmud Ahmed el-Hefnî'nin (ö. 1973) kariyer çizgisi, Türk müziğinin Batılı bir zemin üzerinde şekillenmesini savunan Musa Süreyya²⁶ ile dikkat çekici benzerlikler göstermektedir. 1920'de ailesi tarafından tıp eğitimi için Berlin'e yollanır. İki yıl sonra tıp eğitimi bırakarak müzik eğitimi almaya başlar. Berlin Staatliche Hochschule für Musik'te flüt eğitimi alır ve 1925'te mezun olur. 1928'de Mısır devletinden aldığı bursla Friedrich-Wilhelms-Universität'de Prof. Curt Sachs²⁷ ve Dr. Robert Lachmann'ın gözetmenliklerinde yürüttüğü doktora

---

için okuldan hocalar tutarak kızına özel müzik eğitimi aldırır. Kahire'nin seçkin ailelerinden olan ve kulüp yöneticisinin eşi Ruhıyya al-Mahdi, Ümmü Gülsüm'ün görgü ve nezaket kuralları bakımından gelişimine yardımcı olur. Kahire'nin köklü aileleriyle tanışmasına aracılık eder, Virginia Danielson, *The Voice of Egypt: Umm Kulthum, Arabic Song, and Egyptian Society in the Twentieth Century*, (Chicago: The University of Chicago Press, 2008), 56-58.

26 Giriftzen Asım Bey'in oğlu olan Musa Süreyya, 1884'te Üsküdar'da doğar. 1910'da devlet bursuyla Berlin'e gider, Prusya Kraliyet Akademisi'nde müzik eğitimi alır. Devlet okullarında müzik öğretmenliği, 1923'ten itibaren Dârü'l-elhân'da müdürlük yaptı. Dârü'l-elhân'da 1926'da Türk müziği şubesinin kapatılarak eğitiminin durdurulması, devlet okullarında sadece Batı müziği eğitimi verilerek yaygınlaştırılması gibi dönemin keskin kültür politikalarının uygulayıcıları arasındaydı. 1927'de devlet okullarında okutulması için Batı müziğinin temel prensiplerini içeren *Mûsikî Kitabı*'nı yazdı. Müzik öğretmenliğinden ayrıldıktan bir yıl sonra, 1932'de İstanbul'da vefat etti, Mustafa Rona, *50 Yıllık Türk Musikisi: Bestekârları, Besteleri Güftelerile*, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1960), 158; Güneş Ayas, *Müziği Boğan Gürültü: İdeolojinin Kışkacındaki "Musiki"*, (İstanbul: İthaki, 2018), 99-100; Yıllar Turan, "Mûsa Süreyya Bey'in Mûsikî Kitabı'nın Çeviriyazımı ve İncelemesi," (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2019).

27 Berlin doğumlu Prof. Curt Sachs, Berlin Üniversitesi'nde sanat tarihi alanında tamamladığı doktorasından sonra çalışmalarını esas ilgi alanı olan müzik tarihine kaydırır. Organoloji alanında 1913 yılında yayınladığı çalışması, enstrümanların 200 yıllık değişimini analiz etmektedir. Erich Moritz von Hornbostel ile birlikte yaptıkları enstrümanların tasnifi modeli, bugün hala Sachs-Hornbostel sistemi olarak bilinmekte ve kullanılmaktadır. Yahudi kökeninden dolayı 1933'te Nazi Partisi'nce görevlerinden el çektirilen Sachs, önce Paris'e bir müddet sonra New York'a yerleşir. 1959'daki vefatına kadar New York Üniversitesi ve Columbia Üniversiteleri'nde dersler verir, Martin Elste, "Curt Sachs: Berlin, Paris, New York – Pathways of Musicology," Sergi Kitapçığı, Berlin: Musikinstrumenten-Museum, 29 Haziran - 1 Ekim 2006, 1-24.

çalışmasını 1930 yılında tamamlar. Doktora tezi İbn Sina'nın *Kitab al-Najat* adlı eserinin müzikle ilgili bölümünün Almanca edisyon kritiğidir. Almanya'da yanlarında kaldığı müzisyen bir ailenin kızı olan Gertrud ile evlenir. Doktora sonrası Mısır'a döndüğünde, hükümet tarafından müzik eğitimi müfettişliğine atanır. Devlet okulları için yeni bir müzik eğitiminin programını hazırlar.²⁸

Enstitü başkanı Mustafa Ridâ, el-Hefnî'den kongrenin danışmanlığını yapacak Batılı bir müzikologla temasa geçmesini ister. El-Hefnî, hocası Prof. Curt Sachs'ı işaret eder. Mustafa Ridâ, 1929 Temmuz'unda Prof. Sachs'a cevaplarını kralın onayına sunacağını belirterek aşağıdaki soruları içeren bir mektup yazar.

- Batı müziği teknik prensipleri doğrultusunda Arap müziği ne şekilde yenilenmelidir?
- Arap müziği enstrümanlarında ton çeşitliliğini sağlamak için ne tür modifikasyonlar yapılabilir?
- Mısır'ın müzik eğitiminde, var olan modal ve ritmik özellikler korunarak, kapsayıcı bir eğitim programı nasıl oluşturulmalıdır?
- Müzik enstrümanları müzesi nasıl organize edilmelidir?
- Mısır'ın yerel müziklerini toplamak, sınıflandırmak ve analiz etmek için en uygun yöntemler nelerdir?

Mısır'a davet edilen Prof. Sachs, 1930 Şubat'ının sonlarında Kahire'ye gelir. El-Hefnî'yle iki ay kadar çalışırlar. Prof. Sachs, mektupta bahsedilen noktaları da kapsayan 27 sayfalık bir rapor yazar. Fakat bu rapor ne o gün ne de daha sonra yayınlanacaktır.²⁹

Bir diğer kritik figür, meşhur müsteşrik Baron Rodolphe d'Erlanger'dir (ö. 1932). Kongre boyunca gölgesinin dolaşmasına rağmen organizasyondaki rolü muğlak ve tartışmalıdır. 1931'de enstitüden bir grup tarafından Kral Fuad'a Baron'un ismi önerilir. Kral, d'Erlanger'i Organize Komitesi İkinci Başkanı olması için Mısır'a davet eder. Fakat Maarif Nezareti ve enstitü yetkilileri arasında krize neden olan bu davet yüzünden kongre başlangıcı dahi ertelenir. D'Erlanger, Ocak 1931'de Kahire'ye gelir, üç hafta boyunca kongre üzerine çalışmalar yapar. Enstitüdeki çalışmalarına Tunus'ta devam etmek için Kral Fuad'dan izin ister. Baronun sağlık sorunları vardır ve ılıman ikliminden dolayı, 1881'den beri

²⁸Katz, *Henry George Farmer*, 119.

²⁹Katz, *Henry George Farmer*, 116-117.

Fransa'nın koruyucu ülke olduğu, Tunus'ta yaşamaktadır. Tunus'a döner ve 1931 Ekim'inden 1932'nin Mart'ına kadar Arap müziğinde hâlihazırda kullanılan makamlar ve ritimler üzerine yoğunlaşır. Baronun Tunus'taki mesai arkadaşı Halepli neyzen, bestekâr ve müzik öğretmeni olan Ali isimli bir Mevlevî dervişidir.³⁰ Derviş Ali (ö. 1952) Kahire'de yaşamakta ve buradaki Mevlevîhânedeyne neyzenlik yapmaktadır. Ayrıca, Halep Mevlevîhânesi'yle de irtibat halindedir. Baron, derviş Ali ile ilk kez Kahire'deki Mevlevî tekkesinde tanışır.³¹ Tunus'ta yaklaşık altı ay boyunca süren mesailerini, makam

30 Rauf Yekta Bey'in günlüklerinin VII. bölümünde Derviş Ali'nin bahsi geçmektedir: 1 Nisan 1932 Cuma günü Şair el-Mehdi'deki çalgılı kahveye gittiğini, yanında kongre katılımcılarından Şeyh Ali Derviş'in de bulunduğunu belirtir. Derviş Ali'ye dair bilgiler sunar: 1872 Halep doğumlu olan dervişin 1914-18 harp yıllarında Kastamonu Mevlevîhânesi'nde neyzenbaşı olduğunu, aynı zamanda Kastamonu Sultanisi'nde musiki öğretmenliği yaptığını belirtir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Türkiye'den ayrılarak Mısır'a yerleştiğini, ileride kendisiyle ilgili ayrıntılı bir yazı yazmayı düşündüğünü belirtir, İsmail Baha Sürelsan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikisi Kongresi» ne dâir notları -VII-," *Musiki ve Nota* 3/34 (Ağustos 1972): 5. Farmer, Derviş Ali'nin kongre davetlisi Tunus ekibine Mısır seyahatinde eşlik ettiğini belirtiyor, Katz, *Henry George Farmer*, 309.

31 D'Erlanger, meşhur kitabında Halepli neyzen Ali'den şöyle bahsetmektedir: "...1880 civarında Halep'te doğmuştur. İlk gençliğinde Halep Mevlevîhânesi'ne devam edermiş. Mevlevîliğe buradan intisap etmiş. Türkiye'de dervişler tekkeler kapansa da Süfi kimlikleriyle övünmeye devam ederler. Repertuarı geniştir. Hamparsum notasını kullanmayı bilir-miş. Neyzen olarak mukabelelere katılır, neydeki ustalığı takdir kazanmıştır. 1927 sonrası Arap coğrafyasında seyahatler etmiş, nihayetinde Mısır'a yerleşmiş. Tanıştığımızda Kraliyet Enstitüsü'nde bir dizi şarkıyı notaya geçirmişti. Mısır hükümeti kendisinden faydalanma talebimiz doğrultusunda Tunus'a gelmesine müsaade etmiştir. Kongreyle ilgili hazırlıklara iştirak etti. Daha evvel Tunus'ta da bulunmuş ve bir enstitüde Arap müziği hakkında dersler vermiştir. 1939'da harp koşullarının belirmesi üzerine Tunus'tan ayrılıp Halep'e dönmüş..."", Baron Rodolphe d'Erlanger, *Essai de codification des règles usuelles de la musique arabe moderne: echelle générale de sons, système modal*, 5, (Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1949), 380-81. Kaynağı tedarik eden ve Fransızca çevirisini yapan Prof. Cem Behar'a teşekkür ederim. Halep ve Kahire müzik geleneklerinin yapısal özelliklerinin mukayese edildiği bir çalışmada hem derviş Ali'nin biyografisi sunulmakta hem de D'Erlanger ve Derviş Ali'nin kongre öncesi işbirliğine dair tespitler yer almaktadır. Buradaki bilgiler ışığında Rauf Yekta'nın vermiş olduğu biyografik malumatın eksik ve hatalı tarafları ortaya çıkmaktadır. Derviş Ali 1830'larda Mısır'dan Halep'e göçen bir aileye mensuptur ve 1884'te Halep'te doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini tamamladığı Halep'teki devlet okulunda Türkçeyi öğrenmiştir. 1914'te girdiği sınavı kazanarak 1923'e kadar kalacağı Kastamonu'ya müzik öğretmeni olarak atanır. 1923 sonrası Halep'e döner. 1927'de Şark Müzik Kulübü'nde müzik öğretmen-

üzerine kongrede hazırlanan raporlar ve bilhassa Tunus delegasyonunun kongredeki sunumları için yol gösterici olur. 1932 Nisan'ının ortalarında el-Hefnî Tunus'a gelir ve d'Erlanger ile birkaç gün boyunca Prof. Sachs'ın hazırladığı raporları gözden geçirirler. Kongrede tartışılacak konular, araştırmacılar ve müzisyenlerle ilgili son detayları görüşürler. 1932 Mart'ında derviş Ali kongre açılışı için Kahire'ye geri döner. Baronun sağlığı gittikçe bozulmaktadır ve Kahire'ye seyahat edebilecek durumda değildir. D'Erlanger, 1932 yılının Ekim ayında Tunus'ta vefat eder.³²

5. ÖZNELİK, İHTİLAFLAR VE REKABET: KONGRENİN ŞAHSİ BOYUTLARI

Çalışmanın bu bölümü, Henry George Farmer, Rauf Yekta ve Robert Lachmann'ın kongre anlatıları üzerinden gerginlikler, kişisel husumetler ve mesleki rekabetin boyutlarını tartışmaya açacaktır. Başkalarınca okunma kaygısı duyulmadan yazılan günlükler ve aile yakınlarına hitaben kaleme alınan mektuplar oto-sansürün olabildiğince devre dışı kaldığı yazı türleridir.³³ Yazılanlar ister Kahire'nin şehir hayatına ya da insanlarına, ister kongredeki teknik meselelere dair olsun öznelirdir ve kişisel yargılarla örülmüşlerdir.

Farmer genel tespitlerini kongre başladıktan birkaç gün sonra kâğıda döker: "...The Arabs want to modernize everything, and the Europeans (with a few exceptions) want to preserve the

---

liği yapmak için Kahire'de bulunur. Mesleki hayatını Arap coğrafyasının farklı noktalarında sürdürmeye devam eder. İkametgâhı 1930'larda Tunus, 1940'larda Bağdat'tır, Lisa Lino, "Inheriting the Ghammâz-oriented Tradition: D'Erlanger and Aleppine Maqâm Practice Observed," *Ethnomusicology Forum* 18/2 (Kasım 2009): 265-266.

³²Katz, *Henry George Farmer*, 120-124.

³³Günlük, bir yazı türü olarak biyografi, otobiyografi ya da hatırat gibi ben anlatılardan farklı bir yerde durmaktadır. Yapısal olarak, girişi ve sonucu olan tutarlı bir yazı formu değildir. Anlatı birbirinden kopuk parçalarla ilerler. Bir gün yazılanlar ile ertesi günküleri arasında bir bütünlük bulunmaz. Bilakis, kopukluklar ve akıştaki boşluklar günlük formunun karakteristiğidir. Süreklilik arz etmez, hayatın belirli bir süresi boyunca devam eder. Örneğin, çocukluk dönemi, okul yılları ya da bu çalışmanın kaynakları olan günlüklerde olduğu gibi bir seyahat esnasında. Ve bir gün aniden kesilir. Hatta, son gün yazılanlardan günlüğün artık devam etmeyeceği dahi anlaşılmaz, Jeremy D. Popkin, Julie Rak, ed., *Philippe Lejeune. On Diary*, (US: University of Hawaii Press, 2009), 168-174.

old.”³⁴ Kongrenin gidişatından memnun olmayan Farmer, belki de aşırı beklentiyle oluşan gergin atmosferden şikâyetçiydi. Kral Fuad’ın kongre açılışında okunan metni, Farmer’ın düşüncelerinde çok da yarılmadığını göstermektedir: “...Mısır’daki Arap Musikisi Kongresi’ne katılacak olan Batılı müzikologlar Arap müziğini mükemmel hale getirecek yolları ortaya çıkaracak, bilimin tartışılmaz kurallarını önceleyecek ve bunların öğretilmesini yaygınlaştıracaklardır”.³⁵

Farmer’ın 27 Şubat ve 8 Nisan aralığında tuttuğu Kahire günlüklerinde kongredeki ilmi meseleler önemlidir. Fakat asıl ilginç bölümler Avrupalı ama bilhassa Alman katılımcılarla ilgili olanlardır. Günlükler, Doğu ilimleriyle uğraşan Batılı profesyoneller arasındaki sert rekabeti yansıtan ifadelerle doludur. Farmer, Almanları dikkat çekici ölçüde olumsuz taraflarıyla resmeder. Almanların karar mekanizmalarında önde olmaları, kongre idaresini ellerine almaları, Mısırlı katılımcılar üzerindeki nüfuzları ve diğer Batılı uzmanların kongredeki etkisiz pozisyonları onu hayli sınırlandırmaktadır. Almanlarla ilgili kişisel görüşleri kimi zaman sömürgeci bir renge de bürünür. 14 Mart sayfasında, Arap Müziği Enstitüsü’nde Mısır Maarif Bakanı Hilmi İsa Paşa (ö. 1953) ile tanıştırıldığını yazar. Hilmi İsa Paşa’ya, Britanya İmparatorluğu’nun Fransa, Almanya ve İtalya’nın toplam sömürgelerinden daha fazla toprağa sahip olduğunu ama kendisinin Britanya adına kongredeki tek temsilci olduğunu söyler. Bir İngilize karşın diğer üç ülkenin kongredeki katılımcı sayısı on altıdır. Hilmi İsa Paşa gülümser ve Arapça olarak “nicelik değil nitelik önemli” diye karşılık verir.³⁶ Sömürgeci bir bakış açısına sahip olduğunu -belki de farkında olmadan ortaya koya Farmer, İngiltere’nin nüfuz bölgesinde diğer Avrupalıların at koşturmasını istemiyordu ve bu durumu da açıkça ifade etmekte bir beis görmüyordu.

Farmer, Almanların tavır ve davranışlarından gözüne batanları günlüklerine aktarmaktan imtina etmez. Mısırlı bakanın toplu fotoğraf çekirtmek istediğinde Almanların en önde bulunma gayretleri, bir cami ziyaretinde Dr. Lachmann’ın sesli bir şekilde dua okumaya başlaması gibi davranışları Almanları onun gözünde fazla iddialı, çevrelerini umursamayan ve biraz da görgüsüz olarak tasvir etmesine yol açacaktır.³⁷

34Katz, *Henry George Farmer*, 147-148.

35Katz, *Henry George Farmer*, 111-112.

36Katz, *Henry George Farmer*, 158.

37Katz, *Henry George Farmer*, 158 ve 173.

Yine Almanlarla ilgili olarak, 25 Mart notları kayda değerdir. Kongre asistanlarından Fuad, Dr. Lachmann'ın çölde yaşayanların müziklerini kaydetmek için bir gezi yapacağını ve bunun için finansör bulunduğunu söyler. Bu bilgiye nasıl ulaştığını Fuad'a sorduğunda, Alman heyetinin her sabah sekreterlik odasında toplandığını ve kongrenin gidişatıyla ilgili sohbet ettiklerini belirtir. Farmer'a bir gün erken vakitte sekreterliğe gelirse Almanları görebileceği bilgisini verir. Farmer üşenmez ve ertesi sabah gider: Almanlar oradadır.³⁸

28 Mart sayfasında, kongre katılımcılarından Sidi al-Menubî el-Senusî'nin (ö. 1966), Almanları buldukları her yere problem getiren veba mikrobuna benzettiğini, Dr. Lachmann ve Prof. Sachs'ı kastederek Yahudiliklerine dem vurduğunu söyler. Buradan, Farmer'ın anti-Semitik ifadeyi onayladığı anlamı çıkarılmasa da Almanlara karşı hissettiklerinde yalnız olmadığını bilmek hoşuna gitmiş olmalıdır. El-Senusî, D'Erlanger'nin asistanıdır ve Tunus kongre heyetinde Baron'u temsilen bulunmaktadır. Dahası, patronu D'Erlanger de Yahudi kökenli bir aileye mensuptur.³⁹

Rauf Yekta'nın günlüklerinde bu tür kişisel çekişmeler hemen hemen yok gibidir. Kongrede "Makam, İkâ ve Telif Komisyonu" başkanı olan Rauf Yekta, komisyonlar arasında birbirileriyle kesişen meseleler yüzünden münakaşalar olduğunu, bunun da gerginliklere yol açabildiğini söyler.⁴⁰ Farmer'ın üzerinde uzun uzun bahsettiği meseleler Rauf Yekta'nın günlüklerinde neredeyse yok hükmündedir.

Rauf Yekta'nın kongrenin kapanışında yaşananlarla ilgili aktardığı bir anekdot bu kapsamda değerlendirilebilir. Maarif Nazırı kongre kapanışında katılımcılarla toplu bir fotoğraf çekilmesini ister. Makinenin kadrajı bütün katılımcıları alamayınca kısım kısım poz vermeleri istenir. Almanlar ve Fransızlar bir arada değil de ayrı ayrı fotoğraf çekirmek istediklerini belirtirler.⁴¹ Rauf Yekta bu durumu not eder ama nedeni üzerine durmayı gerekli görmez. Rauf Yekta'nın anlatısında Avrupalılar bir bütün olarak tasvir edilir, aralarındaki nüansları anlamamızın imkânı yoktur. Bunu ya önemsiz

³⁸Katz, *Henry George Farmer*, 170-173.

³⁹Katz, *Henry George Farmer*, 309.

⁴⁰İsmail Baha Süreîsan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musıkisi Kongresi» ne dâir notları -VI-," *Musikî ve Nota* 3/33 (Temmuz 1972): 6.

⁴¹İsmail Baha Süreîsan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musıkisi Kongresi» ne dâir notları -III-," *Musikî ve Nota* 3/30 (Nisan 1972): 4.

bulur ya da hikâyenin bu tarafının, yani Avrupalılar arasındaki çekişmelerin, farkında değildir.

1 Nisan sayfasında, kendisinden kongre kapanışında bir konuşma yapması istendiğini öğreniriz. Farmer, bu iş için daha uygun kişi olduğunu düşündüğü Carra de Vaux'u (ö. 1953)⁴² işaret eder. Farmer'ın konuşma yapma konusundaki isteksizliğinin bir nedeni de kongrenin iki dili olan Fransızca ve Arapçayı akıcı konuşamamasıdır. Komisyonda yapılacak oylamada Baron Carra de Vaux'a herkesin rahatlıkla destek vereceğini düşünmüştür. Fakat oylama sonucu beklediği gibi gelişmez. Kapanış konuşması için Prof. Sachs seçilir. Almanların, Mısırlı delegelerin oyunu Prof. Sachs'a yönlendirdiğini sonradan öğrendiğini belirtir. Almanların daima organize hareket ettiği notunu düşer.⁴³

İleriki sayfalarda daha detaylı değineceğim bir kaynak var. Dr. Lachmann'ın kongreden ailesine hitaben yazdığı mektuplar. Mektuplardaki bazı ifadeler Farmer'ın Almanlar hakkında yaptığı olumsuz değerlendirmeleri yeniden gözden geçirmeyi gerektiriyor. Örneğin, 11 Mart tarihli mektubunda, Farmer'ın Arapça seviyesinin yüksek ama kitabi olduğunu, dahası Fransızca da konuşamadığını belirtir. Dr. Lachmann, kendisinin daha düşük seviyedeki Arapçasıyla günlük işleri görmesine yardımcı olduğunu ifade eder. Farmer hakkında olumsuz bir beyanı yoktur, hatta gayet iyi anlaştıklarını ifade eder.⁴⁴ 16 Mart tarihli mektubunda, kongreye katılan diğer Almanlarla aynı yerde konakladıklarını, onların Metropolitan Oteli'nde kaldıklarını söyler. Dr. Hornbostel,⁴⁵ Prof.

42 Arap dili, tarihi ve İslâm dini üzerine çalışmaları bulunan meşhur şarkiyatçı Bernard Carra de Vaux, Paris'teki Institut Catholique'te Arapça profesörlüğü yapmıştır. Etrüsk dili ile Türkçe arasındaki ilişkiye işaret eden çalışmaları, Türkiye'de 1935-1936 yıllarında tartışılan Güneş-Dil Teorisi'ne ilmi dayanak oluşturmuştur. İlhan Kutluer, "Bernard Carra de Vaux," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 7: 159-160, 1993.

43 Katz, *Henry George Farmer*, 180-182.

44 Katz, "The Lachmann Problem", 308.

45 1877'de Viyana'da doğan Erich von Hornbostel, baba tarafından Saxon bölgesinin soylu Hornbostel ailesine mensuptur. Viyana Üniversitesi'nde kimya alanında doktora yapar. Prof. Curt Sachs'la ortak çalışmalarının ürünü olan müzik enstrümanların tasnifi modeli (Sachs-Hornbostel sistemi) 1914 yılında yayınlanır. Tanınmış bir soprano olan annesi Helen Magnus bir Yahudidir. Almanya'da gittikçe ağırlaşan anti-Semitik iklim yüzünden 1933'te Amerika'ya yerleşir. Sürgün üniversitesi olarak bilinen New York'daki New School of Social Research'te ders vermeye başlar. 1934'te Londra'ya taşınır ve Cambridge Üniversitesi'nde çalışmalarına devam

Wolf⁴⁶ ve Prof. Sachs'la devamlı beraber hareket etmek ve birlikte zaman geçirmek zorunda kalmadığı için mutlu olduğunu belirtir.⁴⁷ Dr. Lachmann'ın ifadeleri, Farmer'ın organize bir takım gibi ahenk içerisinde olduklarını düşündüğü Alman delegasyonu anlamıyla çelişmektedir. Farmer da Almanlar arasındaki ihtilafları fark etmekte zayıf kalmıştır.

Farmer, Almanları negatif bir dille betimlerken, Fransız şarkiyatçılara yönelik bakışı tam tersi istikamettedir. Baron Carra de Vaux ve Baron Rodolphe d'Erlanger'e karşı hayranlıkla karışık bir saygı duymaktadır.⁴⁸ Onları yetkin araştırmacılar olarak tasvir eder. Fransızların kendisi gibi Arap dili uzmanı olmaları, Almanların ise etnomüzikolog kimlikleri sahip olduğu bakış açısında göz ardı edilmemesi gereken unsurlardır. Bir tür meslektaş dayanışmasından bahsetmek mümkün görünüyor. D'Erlanger'nin kongreye katılmamasına oldukça üzülmiştir. Orada olsaydı Almanlar bu kadar rahat at oynatamaz, bir denge kurulabilirdi diye düşünmüş olabilir. Farmer'ın kongreden kayda değer bir beklentisinin olmamasında, kısmen de olsa, Almanlarla yaşadığı gerginliklerin de hesaba katılması gerektiğini düşünüyorum.

Farmer, kongre vesilesiyle Mısır'da bulunmasını yazma eserleri görmek ve yerinde incelemek için bir fırsat olarak değerlendirdiği anlaşılıyor. 13 Mart'ta Mısır Milli Kütüphanesi'nden randevu alır ve bazı yazmaları tetkik etme fırsatı bulur. 24 Mart'ta kongre çalışmalarına ara verilince soluğu Mısır Müzesi'nde alır. Müze çalışanlarının yardımıyla sergi kataloglarını tarar. Müzisyen ve enstrüman tasvirinin olduğu sergilerin listesini yapar. Müzeden bunların fotoğraflarının kendisine yollanacağına dair söz alır.⁴⁹

Bir başka ilgisi ise enstrüman toplamak üzerinedir. 4 Nisan'da Muhammed el-Akkâd (ö. 1931) isimli meşhur kanun icracısının torunu Muhammed Yusrî Mustafa el-Akkâd'dan (ö. 1993) babasına ait bir

---

eder. 1935 Kasım'ında İngiltere'de vefat eder, Katz, *Henry George Farmer*, 257.

46Johannes Wolf, 1869 Berlin doğumludur. 1902'de Berlin Üniversitesi'nde doktorasını tamamlar. XIV. yüzyıl Avrupa müziği ve erken dönem müziği notasyonu konusunda uzmanlaşmıştır. Friedrich-Wilhelms-Universität'de profesör kadrosundadır ve Berlin'deki Milli Kütüphane'nin (Staatsbibliothek) Müzik Departmanı'nda yöneticilik yapmaktadır. 78 yaşında Münih'te vefat eder, Katz, *Henry George Farmer*, 119.

47Katz, "The Lachmann Problem", 311.

48Katz, *Henry George Farmer*, 159-160 ve 162.

49Katz, *Henry George Farmer*, 157 ve 168-169.

kanun satın alır.⁵⁰ 5 Nisan'da başka bir lutiye'nin dükkanına uğrar, ismini belirtmediği bir enstrüman daha satın alır. Dönüş yolunda taşıyamayacağı kadar enstrümanla seyahat edeceğini söyler.⁵¹

Farmer, döneminin kitabî şarkiyatçıların iyi bir örneği idi ve uzmanı olduğu müzikle bağı tarihi kaynaklarla sınırlıydı. Kongre boyunca icra edilen müzikler hakkında düşünce ve hislerini tasvir eden tek bir satırı dahi yoktur. Müzikal açıdan değerlendirmelerde bulunmaz. Öte yandan, Rauf Yekta'nın notları icra edilen müzikler hakkında izlenimleriyle doludur.

Kongreye Türkiye'den katılan Mesud Cemil ve Rauf Yekta, Farmer'ın günlüklerinde sadece birer kez görünürler. 3 Nisan sayfasında, Mesud Cemil ile el-Hefnî'nin Berlin'den tanışıyor olabileceklerini belirtir.⁵² Doğrudur; ikilinin tanışıklıkları Berlin'e uzanmaktadır. Mesud Cemil 1920'lerin sonunda Berlin Hochschule für Musik'de Hugo Becker'den (ö. 1863) çello eğitimi almıştır. Farmer'ın bunu yazmasının nedeni, Almanların kongreye katılan diğer ülkelerin delegasyonu üzerindeki nüfuzlarını göstermek için olmalıdır. Ayrıca, Mesud Cemil'in ve Rauf Yekta'nın kongreyle olan bağlantılarının da bu tanışıklıkla ilişkili olması kuvvetle muhtemeldir. Dr. Lachmann'da Mesud Cemil'in Almanlarla olan yakınlığını teyit etmektedir. 16 Mart tarihli mektubunda, Mesud Cemil'in Kahire'ye vardığını ve kendisine (eşine) selam söylediğini yazar.⁵³ Dr. Lachmann 8 Nisan tarihli mektubunda, kongre delegelerinin artık birer birer ayrıldıklarını, kendisinin de dönüş yolunda Mesud Cemil'in yanına, İstanbul'a uğrayacağını belirtir.⁵⁴

Farmer'ın 17 Mart tarihli günlüğünde, Rauf Yekta bahsi geçer. Rauf Yekta, Manchester'daki Rylands Kütüphanesi'ne ait olan ve Farmer'ın beraberinde getirdiği Türkçe bir yazmayı görmek istedi-

50 Kongreye davetli Mısırlı müzisyenlerden Muhammed el-Akkâd üç kuşak müzisyen bir aileye mensuptu. El-Akkâd'ın müzik kariyeri ve Mısır'dan Amerika'ya, oradan İsrail'e uzanan hayat hikâyesi için bkz. Richard M. Breau, "Mohammed El-Akkad: King of the Kanun," <http://syrianlebanesediasporasound.blogspot.com/2021/10/mohammed-el-akkad-king-of-kanun.html> (eriş. tar. 26 Ocak, 2023). Yahudi asılı solist eşi Suad Zeki'yle (ö. 2004) olan birlikteliği için bkz. Renee Gert-Zard, "Forgotten Siren: From Cairo Diva to Israeli Single Mother," https://www.hsje.org/Arts/Suad_Zaki/suad_zaki.html (eriş. tar. 26 Ocak, 2023).

51 Katz, *Henry George Farmer*, 186.

52 Katz, *Henry George Farmer*, 185.

53 Katz, "The Lachmann Problem", 310.

54 Katz, "The Lachmann Problem", 317.

ğini söylemiştir. Buluşurlar ve yazmayı incelemesini için kendisine emanet eder. Fakat yazmayı birkaç ısrarlı talep ve nihayetinde araya adam koyarak geri alabildiğinden dert yanar.⁵⁵

Aslında Rauf Yekta ile Farmer'ın irtibatları kongre öncesine dayanmaktadır. Hayli ilginç iki mektup vardır Rauf Yekta'dan Farmer'a giden. Birisi 11 Temmuz 1931'de, diğeri 27 Kasım 1931'de kaleme alınmışlardır. Bu mektupları önemli kılan, Rauf Yekta'nın Mısırlı yetkililerden kongre için davet almış olduğunu teyit etmeleridir.⁵⁶ İlk mektupta, kendisinin kongre için davet aldığını Farmer'a haber verir. Arap müziği üzerine yetkinliğiniz düşünülduğünde, sizin de davetliler arasında olduğunuzu umuyorum, der Rauf Yekta. Farmer'ı Kahire'de daha yakından göreceği için memnun olacağını belirtir.

Diğeri mektup, daha samimi bir tonda ve biraz da çekingen bir üslupta yazılmıştır.⁵⁷ Mektup kongreye katılım maliyetleriyle ilgilidir. Bir sır olarak kalmasını isteyerek yazıyorum bunları, diyerek söze başlar. Seyahat giderleri ve 25 gün boyunca Kahire'de yapacağım harcamalar için hazırlıklı olmam istendi, der. Rauf Yekta, Mısırlı yetkililere cevap vermeden önce Farmer'dan kendi durumuyla ilgili bilgi almak ve Batılı davetlilere kongre için ödenecek meblağın aynısını yetkililerden talep etmek niyetindedir. Bu kongre için fazlasıyla çalıştığını, neredeyse 200 sayfalık rapor hazırladığını belirtir. Sizden öğreneceğim meblağı kimsenin bilmeyeceğini söylememe bile gerek yok, diyerek mektubunu tamamlar. Farmer'ın cevabını bilmiyoruz.

55 Katz, *Henry George Farmer*, 163.

56 "...je suis invité a ce Congrès que durera, dit-on, trois semaine[s] environ. Vu votre haute compétence en fait de musique arabe, j'espère bien que vous êtes aussi déjà invité à ce Congrès; dans ce cas, j'é serai très heureux de vu connaître de plus près...", Katz, *Henry George Farmer*, 133-134.

57 "... De ma part, je vous écris confidentiellement les lignes suivantes: On m'a demandé que je fixe moi-même la somme que je crois nécessaire pour couvrir mes frais de voyage et de séjour de 25 jours au Caire. Avant de répondre j'ai voulu vous consulter; parce que je désire que je touche la même somme qu'on paye aux invités des nations occidentales. En effet, j'ai une place toute indiquée dans ce congrès et mes rapports sur toutes les questions formeront au moins un volume de 200 pages. Je désire donc savoir la quantité de la somme proposée à vous par M. Rida Bey pour que je fixe la même somme. Il va sans dire que je ne soufflerai mot de ce que j'ai appris de votre part la quantité de cette somme....". Katz, *Henry George Farmer*, 134-35.

Dr. Lachmann'ın mektuplarında da ilgili satırlar bulunuyor. 11 Mart tarihli mektubunda, Kahire'de hayatın çok ucuz olduğunu, konaklama ve yemek masraflarının çok az tuttuğunu ifade eder.⁵⁸ Dr. Lachmann'ın masrafları cebinden karşıladığı için konuya bu ölçüde hassasiyet gösterdiğini düşünüyorum. Birazdan değineceğim Rauf Yekta'nın kongre günlüklerinin 5 Nisan sayfasında, el-Hefnî'nin yol parası olarak kendisine 50 lira verdiğini, geri kalan 50 lirayı da yarın akşam vereceğini söylediğini belirtir. El-Hefnî 6 Nisan'da kalan parayı kendisine elden verir.⁵⁹ 11 Nisan bölümünde dönüş yolculuğuyla ilgili notlar bulunuyor. Rauf Yekta, kaldığı otelin hesabını kapattığını ve Kahire'den İskenderiye'ye gitmek için tren bileti satın aldığını belirtir.⁶⁰ Görüldüğü kadarıyla, davetliler, kendilerine parça parça verilen ücretlerle hem seyahat giderlerini hem de Kahire'deki konaklama ve günlük masraflarını karşılamışlar. Kongre davetlilerine verilen meblağların eşit olup olmadığı ya da günlük harcamalara kâfi gelip gelmediği hakkında bir bilgiye ise ulaşamadım.

Rauf Yekta Bey'in kongre günlükleri de tıpkı Farmer'ınkiler gibi çok katmanlı yapılarından dolayı farklı okumalara açıktırlar. Günlükler, XX. yüzyılın ilk yarısına tanıklık eden İstanbullu bir entelektüelin kendisini Arap Müzik Kongresi'nde kültürel ve politik olarak nasıl konumlandığı üzerine konuşabilmeyi mümkün kılmaktadırlar. Öte yandan, İsmail Baha Süreksan'ın 1972 yılında *Musikî ve Nota*⁶¹ dergisinde tefrika etmeye başladığı günlüklerin de tarihi kaynak olarak dikkatle kullanılması gerekiyor.⁶²

58Katz, "The Lachmann Problem", 308.

59 İsmail Baha Süreksan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -VIII-," *Musikî ve Nota* 3/35 (Eylül 1972): 4-5.

60 İsmail Baha Süreksan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -X-," *Musikî ve Nota* 2/15 (Mart 1984): 6.

61 *Musikî ve Nota*, Sahibi ve Yöneten: Avni Anıl, (1969-1972) 35 sayı, İstanbul. Dokuz senelik ara sonrası yeni sayılar, (1983-1985) 28 sayı, İzmir.

62 Günlüklerden küçük parçaların paylaşıldığı ilk sayı için, İsmail Baha Süreksan, "35 inci ölüm yılı münasebetiyle: RAUF YEKTA BEY," *Musikî ve Nota* 1/3 (Ocak 1970): 4-5. Günlüklerden bölümler 1972 yılında çıkan 28. ve 35. sayılarda sekiz parça olarak neşredilir. İsmail Baha Süreksan, 35. sayıda yayınlanan yazının sonunda "hâtrâ defterinin son sahifelerini de gelecek nüshamızda nakl ederek, kongre notlarını bitireceğiz" demesine rağmen derginin bir sonraki sayısı yayınlanmaz. Yazının son kısmı, iki bölüm halinde, derginin uzun bir aradan sonra 1984'te çıkan ikinci cildinde yayınlanacaktır, İsmail Baha Süreksan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -IX-," *Musikî ve Nota* 2/14 (Şubat 1984): 6-7 ve

Kongre günlüklerinin orijinallerinin aile nezdinde olduğunu ve araştırmacıların kullanımına kapalı olduklarını biliyoruz. Bu defterlerin de içerisinde bulunduğu Rauf Yekta arşivinin Süreلسan’a geliş hikâyesi ve arşivin 1935’ten günümüze kadar olan serencamı, *Rauf Yekta Bey’in Antikalari* adlı çalışmada ayrıntılı olarak yer almaktadır.⁶³

İsmail Baha Süreلسan, ilk yazının başında günlüklerin tamamını yayınlamayı düşündüğünü belirtse de “aynen aktarılmasında bir fayda mülâhaza etmediğimiz veyâ üstâdın özel hayâtına tealluk eden bâzı kısımları ise atlamak yâhud özetlemek suretiyle sütunlarımıza alacağız” der.⁶⁴ Tefrikanın sonu olan onuncu bölümde “... bu satırları okumak zahmetine katlananları, fazla meşğûl etmemek maksadiyle, mahdud bazı pasajların da özetlenmesi cihetine gidilmiştir...” diyerek uyguladığı yöntemi tekrarlar.⁶⁵ Günlüklerin ne kadarının kısalıldığını bilemesek de, Süreلسan’ın sansürüne uğramış oldukları ortadadır. Hâlbuki, Yekta Bey oldukça serbest bir yazı tarzıyla, Mısır’da gördüğü ve dikkatini çeken pek çok şey üzerine notlar almış; düşüncelerini biraz da umursamadan kâğıda dökmüştür. Süreلسan’ın “fayda mülâhaza etmeyip” yer vermediği bölümler Rauf Yekta’nın neyi nasıl gördüğünü, hangi kriterlerle değerlendirdiğini, kendisini bir Arap şehrinde ve bir Arap müziği kongresinde nasıl konumlandığını anlamak için çok değerli parçalardır.

Rauf Yekta günlüklerinde Kahire şehrinin modern peyzajına hayranlığını gizlemez. Kahire caddelerinin genişliğini, işleyen tramvay ve şimendifer vagonları ile otobüslerin çokluğunu övgü dolu sözlerle anlatır.⁶⁶ Hayranlık duygusunu ve öykünmelerini Batı mede-

“Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musıkîsi Kongresi» ne dâir notları -X-,” *Musıkî ve Nota* 2/15 (Mart 1984): 6-7. Yazı dizisinin dokuzuncu bölümünde, *Musıkî ve Nota* dergisinin 1972’de yayımına ara vermesinden sonra kalan kısmın Dünya gazetesinin 5, 12 ve 19 Ocak 1973 tarihli nüshalarında yayınladığı öğreniriz. Fakat Süreلسan, Kahire notlarının ayrı ayrı yayınlarda devam etmesini içine sindiremediğini, yazıyı takip eden *Musıkî ve Nota* okuyucuları ve bilhassa koleksiyonerler için serinin aynı yerde tamamlanmasını istediğini belirtir.

63 Nilgün Doğrusöz, ed., *Rauf Yekta Bey’in Antikalari* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2018).

64 İsmail Baha Süreلسan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musıkîsi Kongresi» ne dâir notları -I-,” *Musıkî ve Nota* 3/28 (Şubat 1972): 4.

65 Süreلسan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musıkîsi Kongresi» ne dâir notları -X-,”: 7.

66 İsmail Baha Süreلسan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musıkîsi Kongresi» ne dâir notları -II-,” *Musıkî ve Nota* 3/29 (Mart 1972): 4.

niyeti ile kurduğu analogi üzerinden ifade eder. Kahire’de entarili ve fesli Araplar olmasa kendimi Paris ve Londra’da zannedeceğim, der.⁶⁷ Komisyonun sonuç raporları okunduğunda, yapılan çalışmalarından duyduğu memnuniyeti beyan eder. Bu yazılanlar tatbik edilirse birkaç sene içerisinde Mısır okullarındaki müzik eğitiminin Almanya derecesine çıkacağını belirtir.⁶⁸ Rauf Yekta’nın içselleştirdiği Batının hegemonik varlığı dönemin Mısırlı düşünürlerinin söylemlerinde de sıklıkla belirmektedir.⁶⁹

Rauf Yekta’nın Kahire’de dinlediği müzikler üzerine yazdıkları, onun beğeni ve estetik ölçütlerini tartışmayı mümkün kılmaktadır. Kongre dolayısıyla Fas, Cezayir, Tunus ve Irak’tan gelen müzisyenleri dinlemenin Arap müziği hakkında fikir sahibi olmak adına faydalı olduğunu belirtmesine rağmen bu imkândan ne ölçüde yararlandığı soru işaretidir.⁷⁰ Örneğin, Cezayir’den gelen müzisyenleri dinlerken sıkılır ve uyuyakalır. İnsanın anlamadığı bir musikiyi dinlerken uykusunun geleceğini belirtir.⁷¹ Arap müziğini anlamadığını, kendisine uzak geldiğini açıkça ifade eder. Dinledikleriyle arasındaki mesafeyi yakınlaştırmaya çalışmaz. Fas, Tunus ve Cezayir heyetlerini dinlediğinde Arap musikisinin bazı “şubelerinin” çok geri kalmış olduğunu yazar.⁷² Yargılarını yeterince detaylandırmadığı için dinlediği müziklerin hangi bakımlardan geri kaldıklarını düşündüğü tartışmaya açıktır. Kahire’de dinlediği müzikleri

67 Sürelsan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -I-,”: 7.

68 İsmail Baha Sürelsan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -VII-,” *Musîkî ve Nota* 3/34 (Ağustos 1972): 4.

69 Rauf Yekta, Osmanlı’dan Türkiye’ye farklı kültürel odaklarca modern hatta pozitivist, liberal ya da kültürel muhafazakâr olarak sahip çıkılmakta veya hut eleştirilmektedir. Rauf Yekta’nın çoklu kültürel kimliğinin tartışıldığı bir çalışma için bkz. Duygu Taşdelen, “Gelenek Kurguları, Darülelhan ve Aktörlerinden Rauf Yekta Bey” (Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021). Geç dönem Osmanlı aydınlarının, Batının bir temsil alanı olarak sınırlarını belirlediği “Şark” ve beraberinde gelen oryantalist kavramlar dünyasını benimsediğine dair bir tartışma için bkz. Fatma Zehra Beyaz, “İki Yeni Eser Münasebetiyle: Oryantalizm ve Milliyetçiliğin Kıskaçındaki Mısır Tarih Yazımını Yeniden Düşünmek,” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 20/40 (2022/2): 306-308.

70 İsmail Baha Sürelsan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -IV-,” *Musîkî ve Nota* 3/31 (Mayıs 1972): 4.

71 Sürelsan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -IV-,”: 6.

72 Sürelsan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -IV-,”: 4.

değerlendirirken İstanbul müziğiyle kıyaslıyor olmasının akla daha yatkın olacağını düşünüyorum. Keza, hükümlerini kurarken üslup meselesinin merkezi bir yerde bulunduğu anlaşılıyor. Suriye’den gelen grubu aynı nağmeleri kırk kez tekrar ettiler diyerek yererken, İsmail Hakkı Bey devrini hatırlatan, vals usulünde, yarısı Arap yarısı alafranga taklit bir hava dinlettiklerini söyler. Başka bir saz takımını, Osman Bey’in uşşakını acayip bir “şekl-i Arabi” de çaldılar diyerek eleştirir.⁷³ Bir akşam Ümmü Gülsüm’ü dinler; sesini ve edasını över. Ardından Fashlıların müziği vardır ama Ümmü Gülsüm’ün verdiği lezzetin üzerine diğerlerini dinlemek istemediğini ve konserden çıktıklarını yazar.⁷⁴ Bağdat’tan gelen bir saz takımını dinler. Musikilerini Arap ve Acem kırması ama daha ziyade Aceme yakın bulur. Solisti ve müziği över.⁷⁵ Rauf Yekta’nın Acem ve Arap üslupları arasında bir beğeni hiyerarşisi kurduğunu ve Acem olanı daha yukarıda tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zaten Arap müziğinden anlamadığını ve bir bağ kurmakta zorlandığını açıkça ifade etmekten kaçınmaz (bkz. dipnot 71).

Kongre salonunda her akşam verilen konserlerin faydalı olduğunu belirtir fakat asıl dinlemek istediği Kahire’nin piyasa takımlarına gitmekten alıkoydukları için hayıflanır.⁷⁶ İstanbul’un müziğine üslup ve repertuar bakımından keskin bir hassaslıkla yaklaşan Rauf Yekta’nın Kahire’deki piyasa müziğine olan teveccühünü anlamak kolay değildir. Estetik parantezinin dışında kalan İstanbul’daki piyasa icralarına ve fonograf kayıtlarındaki müziklere sert eleştiriler savuran birisidir Rauf Yekta. Racy, XX. yüzyıl başından itibaren Kahire’deki şehir müzisyenlerinin artan popülaritesiyle gramofon şirketlerinin faaliyetleri arasında ilişki kurduğu çalışmasında, kozmopolit Kahire müziğinin yakın Arap coğrafyasında yankı bulduğunu söyler. İstanbul, Halep ve Şam arasında yoğun bir müzisyen ve konser trafiği olduğunu, kimi müzisyenlerin Kahire’ye yerleşerek müzik hayatlarına burada devam ettiklerini ifade eder.⁷⁷ Afet Efen-

73 İsmail Baha Sürelsan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -V-,” *Musîkî ve Nota* 3/32 (Haziran 1972): 4.

74 İsmail Baha Sürelsan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -V-,” 6.

75 Sürelsan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -IV-,” 6.

76 Sürelsan, “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -IV-,” 4.

77 Ali Jihad Racy, “Record Industry and Egyptian Traditional Music: 1904-1932” *Ethnomusicology* 20/1 (Ocak 1976): 28.

di (Hapet Mısırlıyan, ö. 1922), Şekerci Cemil Bey (d. 1928), İbrahim Efendi (Avram Hayat Levi, ö. 1948), ve Nubar Efendi (Kanuni, ö.?) İstanbul, Halep, Şam ve Kahire hattında müzik hayatlarını sürdüren Osmanlı müziğinin bilinen isimlerden birkaçıdır.⁷⁸ Notacı lâkabıyla meşhur Melekzet Efendi de (ö. 1937) Kahire'ye yerleşerek müzik hayatını burada sürdüren İstanbullu müzisyenlerdendi.⁷⁹ Shiloah da benzer bir biçimde, Kahire'nin kendine özgü bir müzik stiline sahip olmadığını, 1930'lara kadar Türk ve Suriye müziklerinin etki alanında olduğunu ifade eder. Gelişen medya araçlarının da etkisiyle merkezi denilebilecek Mısır ve Lübnan stillerinin ancak 1930'lardan itibaren belirmeye başladığını belirtir.⁸⁰

Rauf Yekta'nın piyasa müziğine bir şehir müziği bağlamında yaklaşmış olması pek muhtemeldir. Piyasada icra edilen müzikler, kongrede neredeyse her gün bir çeşidini dinlediği kırsal bölgelerin müzikleriyle ya da çölde yaşayanların otantik müzikleriyle belirgin şekillerde ayrışır. Örneğin, kongre salonunda “cinci hocalar” diye tabir ettiği, ruhani hastalıklara tutulan insanları tedavi eden kadınlı erkekli bir grubun müziğini dinler. Def, darbuka ve vokalden oluşan icrada kadınlar raks etmektedir. “Tepinen kızlar” der ve “gürültülü ahenk” diye niteler duyduklarını.⁸¹ Ayrıca, kongrenin günler boyu süren yoğun mesaisi, katılımcılar arasında yaşanan tartışmalar ve gerilimli atmosfer Rauf Yekta'yı yormuş ve bunaltmış olabilir. Akşamları kahvelere çıkıp eğlence müziği dinlemeyi bir tür kaçış ya da kendisini dinlendirme faaliyeti olarak görmesi de ihtimal dâhilindedir.

Rauf Yekta'nın günlüklerinde Kahire'nin Sufi kültürü ve müzikleriyle ilgili bilgiler de mevcuttur. Kongre sırasında iki defa Kahire

78 Onur Öner, “A Collective Biography Study of Musicians: Patterns, Networks and Music as a “Profession” in the Late Ottoman Era and the Early Republican Years in Istanbul” (Doktora Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, 2019), 61, 143-144 ve 149.

79 Rona, *50 Yıllık Türk Musikisi*, 47.

80 Amnon Shiloah, “The Status of Traditional Art Music in Muslim Nations”: 49. Mısır'da 1923'ten itibaren özel radyo istasyonları yayın yapmaya başlarlar. Hem İngilizler hem de Mısır hükümeti radyonun propaganda gücünün kontrol altına alınması için fikir birliği içerisindedir. 1934 Mayıs'ında özel radyo istasyonlarının faaliyetleri durdurulur ve devlet radyosunun yayın tekelini oluşturulur, Ziad Fahmy, “Early Egyptian Radio: Transitioning from Media-Capitalism to Media-Etatism, 1928–1934,” *Middle East Journal of Culture and Communication* 15/1-2 (June 2022): 107.

81 Süreksan, “Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikîsi Kongresi» ne dâir notları -IV-,”: 6.

Mevlevîhânesi'ni ziyaret eder. İlkinde, Beyati ayininin okunduğunu yazar.⁸² İkinci ziyaretinde, Dede Efendi'nin Bestenigâr ayininin geçildiğini ifade eder. Bu sefer kendisine sikke giydirilir ve ayini mutribin yanında takip eder. Mukabele bitiminde şeyh ve dervişlerin fotoğraflarını çektiğini belirtir.⁸³ İcra üslubu, mukabelelerin düzeni ya da kullanılan enstrümanlar hakkında bir görüş beyan etmemesini beğendiğine ya da en azından onu rahatsız eden bir durum olmadığına yormak akla yakın geliyor. Aksi olsaydı, dinlediği diğer müziklerde olduğu gibi dervişleri de eleştirmekten geri durmazdı.

Dr. Lachmann, tanık oldukları bir Mevlevî mukabelesini Rauf Yekta'ya göre biraz daha ayrıntılı anlatır. Kahire Mevlevîhânesi'nde mukabele günlerinin Cuma olduğunu öğreniriz. D'Erlanger'nin çalışmalarına destek olan derviş Ali de oradadır. Derviş Ali'ye burada saygı duyulduğunu ve iyi bir konuma sahip olduğunu belirtir. Ayini yabancı ve yerlilerden oluşan kalabalık bir grubun takip ettiğini, sonrasında şeyhin hanesinde ağırlandı ve kahve içtiklerini yazar. Dr. Lachmann'ın müzik icrasında canını sıkkan yegâne durum yerli keman yerine Avrupa kemanının kullanılmış olmasıdır.⁸⁴ Batı kemanın İstanbul'da kullanımına alışık olan Rauf Yekta için bu yadırganacak bir durum olmasa gerek.⁸⁵

Rauf Yekta'nın günlüklerinde Kahire'nin Bedevî dervişleriyle de rastlaşırız. Arabayla dolaşırken bir Bedevî tarikinin ihtifal geçidine rast gelirler. Kalabalık bir kitle defler, mazharlar ve neylerle zikrederek, vecd ve istiğrak halinde caddeden geçerler. Rauf Yekta arabanın içerisinde geçidi bitinceye kadar seyreder. Mütessir olur, kendisini tutamayarak ağlar.⁸⁶ Rauf Yekta, İstanbul'un Mevlevî muhiti içerisinde yetişmiştir. Müzik birikiminin ve estetik dünyasının şekillenmesinde Sufi kültürünün payı yadsınamaz. Türkiye'de, tekke ve zaviyelerin faaliyetlerinin 1925'te yasaklan-

82 Sürelnan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musıkîsi Kongresi» ne dâir notları -III-," : 6.

83 Sürelnan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musıkîsi Kongresi» ne dâir notları -VIII-," : 5.

84 Katz, "The Lachmann Problem", 309-310.

85 Sine kemana biraz daha eski olmakla birlikte, Batı kemanının XVIII. yüzyılın ortalarından beri İstanbul'da kullanılmakta olduğunu dair, Mahmut Ragıp Kösemihal, *Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri (1600-1875)*, cilt 1, (İstanbul: Nümune Matbaası, 1939), 80-83.

86 Sürelnan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musıkîsi Kongresi» ne dâir notları -VII-," : 4-5.

masından yaklaşık yedi sene sonra Kahire Mevlevîhânesi'ndeki bir mukabeleye katılması, sokakta renkli tarikat kıyafetleri içerisinde yürüyen Bedevî dervişlerinin merasimini izlemiş olması henüz çok taze olan hatıralarını canlandırmış, onu mutlu ettiği kadar da hü-zünlendirmiş olsa gerektir.

Rauf Yekta'nın günlüklerinin son iki bölümünde, Abbas Halim Paşa'nın (ö. 1934) davetiyle önceleri sadece kış aylarında, 1926'dan itibaren daimî olarak Kahire'de ikamet eden şair ve mütefekkir Mehmet Akif (ö. 1936) görünür. 10 Nisan bölümünde, Kahire'deki el-Câmiatü'l-Mısriyye Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı dersi veren Mehmet Akif'i ziyaret etmek için okuluna gittiğini belirtir.⁸⁷ 11 Nisan'da Kahire'den ayrılırken kendisini istasyondan uğurlamaya gelenler arasında Mehmet Akif de vardır.⁸⁸

Ne Rauf Yekta'nın ne de Mesud Cemil'in yurda dönünce kongreyle ilgili yazı yazmamış olmalarının sebepleri üzerinde durulmaya değerdir. Velut bir yazar olan Rauf Yekta kongrede günlük tutmuş, Kahire'de yayınlanan bir gazeteye kongre ile ilgili yazılar vermiştir.⁸⁹ Mesud Cemil'in ise kongreyle ilgili sadece küçük bir yazısı mevcut.⁹⁰ Peyami Safa, 14 Nisan'da Cumhuriyet gazetesinde çıkan yazısında, yurt dışında kongreyle ilgili yazılar çıkmasına rağmen Türkiye'de neden bu konuda bir sessizlik olduğunu sorar. Aslında Rauf Yekta ve Mesud Cemil'i kongre hakkında yazı yazmaya zorlamaktadır. Mesud Cemil, sanki bir şey yazılmadı demesinler kabilinden, Safa'nın yazısından iki gün sonra kongreyle ilgili teknik bilgilerin ağırlıkta olduğu kısa bir yazı kaleme alır. Kongrenin zemininde Arap müziğinin polifonik bir hale getirilip getirilemeyeceği tartışması olduğunu, Türk katılımcılar olarak görüşlerini

87 Süreksan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musıkisi Kongresi» ne dâir notları -IX-," : 7.

88 Süreksan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musıkisi Kongresi» ne dâir notları -X-," : 6.

89 Rauf Yekta, günlüklerinin 5 Nisan sayfasına, Kahire'de Arapça ve Türkçe yayınlanan *Muhâdenet* gazetesinin muharriri Remzi Bey'in kongreyle dair birkaç parça makale istediğini yazar. Bir türlü zaman bulamadığını, nihayet kongre bitince yazabildiğini ifade eder. 7 Nisan günü gazete sahibine yazdıklarını teslim ettiğini belirtir, İsmail Baha Süreksan, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musıkisi Kongresi» ne dâir notları -VIII-," *Musıkî ve Nota* 3/35 (Eylül 1972): 4-5. Gazete yazılarının, üslup olarak günlüklerle bir olmayacağını düşünmekle beraber, belki biraz daha ayrıntılı olarak kongrenin işleyişine ve müzik tartışmalarına yönelik olduğunu zannediyorum.

90 Cumhuriyet, 16 Nisan 1932, 3, Hüseyin Kıyak'ın kitabından, *Mızrabı, Yayı ve Kalemiyle Mesud Cemil*, (İstanbul: Kubbealtı, 2018), 77-78.

belirttiklerini, diğer konularda Avrupalılar ve Mısırlılarla hemfikir olduklarını ifade eder. Pozisyonlarının tam olarak nasıl olduğunu açıklamak gereği duymaz. Rauf Yekta'nın Arap müziğine böylesi bir müdahaleye şiddetle karşı olacağını tahmin etmek zor değildir. Ama Mesud Cemil'in Batı müziğinden yararlanılmasının sınırlı bir şekilde ve usta ellerle olması koşuluyla kabulüne sıcak baktığını biliyoruz. Zaten yazısının sonunda bir iki satırla da olsa buna değiniyor.

Yukarıdaki soruya geri dönmek gerekirse, 1930'ların Türkiye'si toplumsal ve ideolojik olarak hâlâ bir inşa sürecindedir. Toplum, "medeniyet" kavramıyla vücut bulan Batıya yakınlaşmak adına hızlı bir ideolojik yapılandırma içerisindedir. Egemen siyaset dili, Doğu'ya ait değerleri ve ortak tarihsel bağları ölçülü bir soğuklukla reddederken geri kalmışlığın sorumluluğunu Doğu'ya yüklemekte; İslâm'la çatışmayı göze alarak yeni bir kimlik oluşturmaya çalışmaktadır.⁹¹ Mezkûr siyasal atmosfer hesaba katıldığında, Kahire'deki Arap Müziği Kongresi hakkında yazı kaleme alınmanın, kaçınılmaz olarak Türkiye'nin müzik politikalarına da temas edecek bir tartışmanın karşılığı olmadığı gibi riskleri de tahmin edilebilir bir davranış olurdu.⁹² Gerek Rauf Yekta'nın gerekse Mesud Cemil'in Türkiye'ye dönünce kongreyle ilgili sessizliklerini bu çerçeveye içerisinde yorumlamak mümkün görünüyor.

Son olarak, kongreye dair farklı bir perspektif sunan Dr. Robert Lachmann'ın mektuplarından bazılarına değinmek gerekiyor. Ailesine hitaben kaleme alınan mektuplar, samimi ve rahat bir dille yazılmış olmalarının yanında, Dr. Lachmann'ın sosyal çevresi ve meslektaşlarıyla kurduğu ilişki ağlarını yansıtmaları bakımından değerli tarihi kaynaklardır.⁹³ 8 Mart tarihli mektubunda, kendisini Kahire'de karşılayan ve bir Alman pansiyonuna yerleştiren el-Hefnî'nin evinde yedikleri akşam yemeğini yazar. El-Hefnî'nin Alman eşinin ağır bir hastalık geçirmiş olmasına rağmen şu an gayet sağlıklı görüldüğünü belirtir. Ailenin üç küçük kızıyla da tanışmış-

91 İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009), 24-34.

92 Kültür politikaları içerisinde belki de en sert müdahalelerin yapıldığı alanlardan birisi olan müziğin Batılı bir modelle yeniden kurgulanması üzerine, Güneş Ayas, *Müziği Boğan Gürültü*, 83-113. Türkiye'de Batı müziğinin yaygınlaştırılması politikalarına taze bir bakış için, Uğur Küçükkaplan, *Türk Beşleri: Ideolojiden Tahayyüle Bir Cumhuriyet Ütopyası* (İstanbul: Ayrintı, 2022).

93 Katz, "The Lachmann problem", 303-327.

tır.⁹⁴ 11 Mart mektubunda, el-Hefnî ile kongredeki meseleleri değerlendirmek için oturdukları kafeler ve restoranlarda gereğinden fazla zaman harcadığından yakınır. Bitmeyen kahveler, karşılıklı iltifat ve nezaket gösterileri ki bunlardan uzak durmak istesem de mümkün değil, diye yazar. Bunun sadece [Doğu'ya özgü!] enerji eksikliğiyle ilgili olmadığını, bütün işlerin el-Hefnî'nin omuzlarında olmasının da bu yavaşlıkta rol oynadığını belirtir.⁹⁵

Mektuplardan genel olarak edinilen intiba, Dr. Lachmann'ın kongreyi Mısır ve yakın coğrafyasında etnomüzikolojik çalışmalar yapmak için bir fırsat olarak gördüğü yönündedir. Zaten kongre süresince sayısız yerel müzik icrasını dinleme ve hatta kayıt altına alma fırsatına erişeceğinin farkındaydı.⁹⁶ Dr. Lachmann'ın kimi müzikal pratiklerin ya da o müziği üreten bütün bir topluluğun yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu ve ilk fırsatta müziklerinin kayıt altına alınması gerektiği fikri, etnomüzikoloji disiplininin temel düşünce yapısını ve hassasiyetlerini yansıtıyordu.⁹⁷

11 Mart tarihli mektubunda, gelirken yanından getirdiği kayıt malzemelerinden bazılarının yolda hasar gördüklerinden dert yanar.⁹⁸ Aynı mektupta, kongre bitiminde el-Hefnî ile müzik kayıtları almak için Mısır'da çeşitli seyahatlere çıkacaklarını ifade eder. Dahası, Suriye'de de kayıtlar almayı planlamaktadır. Kongre boyunca, bölge ülkelere yapacağı iş seyahatlerini kolaylaştıracak bağlantılar kurmaya gayret eder. 29 Mart mektubunda, Suriye seyahatiyle ilgili izinleri tedarik etmek için bölgeden gelen delegelerle iletişim halinde olduğunu, nihayet Suriye Valisi'ne hitaben bir tavsiye mektubu almayı başarabildiğini belirtir.⁹⁹

Dr. Lachmann'ın kongre biter bitmez başladığı gezilerinde ilk durağı Kahire civarındaki köylere dir. El-Hefnî kendisine eşlik etmez ama yanına Tarım Bakanlığında bir müfettiş verir. Kayıtlar alma-

94Katz, "The Lachmann problem", 306-7.

95Katz, "The Lachmann Problem", 308.

96Kongre esnasında kayıt altına alınan müziklerin ayrıntılı dökümü için bkz. <https://www.discog.com/release/24001127-Variou-Congr%C3%A8s-De-Musique-Arabe-Du-Caire-1932> (eriş. tar. 21 Ocak, 2023).

97Stephen Blum, "Prologue: Ethnomusicologists and Modern Music History," *Ethnomusicology and Modern Music History*, ed. Stephen Blum, Philip V. Bohlman, Daniel M. Neuman (Urbana: University of Illinois Press, 1991), 1-2.

98Katz, "The Lachmann Problem", 308.

99Katz, "The Lachmann Problem", 316.

ya başladığını yazar.¹⁰⁰ 15 Nisan mektubunda, el-Hefnî'nin kendisine gezi ve kayıtlar için 50 Mısır poundu ayarladığını belirtir. El-Hefnî'yi yanında götürmek istemesinin nedeninin müzik toplama ve kayıt alma süreçlerinde sahada nasıl çalışılacağını göstermek olduğunu söyler. Fakat onun masa başında oturmayı tercih ettiğini belirtir, bu meşakkatli işe karşı olan ilgisizliğinden şikâyet eder. Öte yandan, yalnız seyahat etmekten ötürü mutludur. Mısır'daki kayıt çalışmalarının sandığından daha uzun süreceğini, bu durumun planladığı Suriye gezisini belirsiz hale getirdiğini ifade eder.¹⁰¹ Dr. Lachmann'ın sıklığı gittikçe azalan ve sonuncusu 9 Mayıs tarihli olan diğer mektupları yaptığı gezilerle ilgili olduğu için bu makalenin kapsamı dışında kalmaktadırlar.

SONUÇ

Bu çalışma, 1932'de Kahire'de düzenlenen Arap Müzik Kongresi'ni toplumsal dinamikleri dikkate alan bir perspektif içerisinde ele almaya özen gösterdi. Siyasi ve ekonomik belirsizliklerin had safhada olduğu 1930'lar, iki dünya savaşı arasına denk gelen ve 1929'daki büyük buhranın etkilerinin bütün dünyada hissedildiği bir dönemdir. Kongrenin etkin figürleri olan Alman müzikologların bir kısmı açısından ise manzara çok daha vahimdir. Kongreden bir yıl sonra Weimar Cumhuriyeti (1919-1933) yıkılacak, Hitler'in 23 Mart 1933'te parlamentonun (Reichstag) üzerinde yetkilerle donatıldığı diktatörlük yılları başlayacaktır. Prof. Curt Sachs, Dr. Robert Lachmann ve Dr. Erich Moritz von Hornbostel Yahudi kökenlerinden ötürü önce mesleklerinden el çektirilir, ardından başka ülkelere göç etmek zorunda kalırlar. Fakat Almanya'daki siyasi koşulların sadece Yahudileri etkilediğini düşünmek yanıltıcı olur. Kongre katılımcılarından Paul Hindemith (ö. 1963), bir Protestan olmasına rağmen Yahudi müzisyenlerle yakınlığından ötürü tehdit altındadır. Müzikte modernleşme çalışmalarına katkı sunması için Türkiye'den aldığı daveti değerlendirerek 1935'te ülkesinden ayrılır.¹⁰²

100Katz, "The Lachmann Problem", 317.

101Katz, "The Lachmann Problem", 320.

102Paul Hindemith'in Almanya'dan Türkiye'ye geliş süreci, Türkiye'deki çalışmaları ve raporları için bkz. Şefik Kahramankaptan, ed., *Hindemith Raporları, 1935 / 1936 / 1937*, çev. Elif Damla Yavuz, (Ankara: Sevda – Cenap And Müzik Vakfı Yayınları, 2013), 21-45.

Arap Müzik Kongresi'ne Mısır'ın penceresinden bakıldığında, ülkedeki siyasi atmosferin kongreye yansımaları fark edilmektedir. Kongrenin ana motivasyonu, milli devletin hedefleriyle uyumlu bir müzik politikasının belirlenmesidir. Teknik açıdan öncelik, Arap müziğinin sistemleştirilmesi, tanımlanabilir ve standart bir ses yapısına sahip olması ve müzik eğitimi programının bu anlayış içerisinde kurgulanmasıydı. Modern Mısır kimliğini temsil edecek müzik yüzünü geçmişten daha çok geleceğe çevirmeliydi. Örneğin, Batılı katılımcıların otantik Arap müziklerine önem vermelerini Mısırlı kongre üyeleri anlamakta zorlanırlar. Onların nazarında tali bir konudur bu. Dr. Lachmann'ın fazlasıyla önemseydiği yerel müziklerin kayıt altına alınması meselesi, el-Hefnî'nin öncelikleri arasında değildi. Dr. Lachmann'ın seyahatlerini belki de bir zaman kaybı olarak gördüğünden yerine bir başkasını yollamıştı.

Mısır ve Türkiye'nin ulus inşa süreçlerinde, bilhassa kültürel konulardaki siyasi reflekslerinin birbirine benzemesinin arka planında, Batıya ve mütemmim cüzü olduğu düşünülen medeniyete atfedilen ulvî değer yatmaktaydı. Mısırlı müzik adamı el-Hefnî, tıpkı Türkiye'deki meslektaşısı Musa Süreyya gibi kendi müzik kültürünü Batı müziğiyle karşılaştırmakta ve bu mukayese neticesinde kendi müziğinin eksiklerle dolu olduğunu düşünmekteydi. Batı müziği gelişimini zaman içerisinde tamamlamıştı ve kendileri için bir rol model olması pek tabiiydi. Tuhaf ve şaşırtıcı olan, Arap müziğinin kendi içerisinde değerlendirilmesi ve Batı müziğiyle karşılaştırılmasının yanlış sonuçlara yol açacağını söyleyen Batılılara (bilhassa Almanlar) karşı Mısırlıların tepki göstermeleriydi.¹⁰³

Çalışmanın son bölümü, paralel bir okumayla ele alınan günlük ve mektuplardaki farklı bakış açıları ve öznelliklere yoğunlaştı. Kongre vesilesiyle bir araya gelen uzmanların ilmi konulardaki hassasiyetleri, çıkar çatışmaları, rekabet ve belki de kıskançlık hisleriyle oluşan gerginliklerle iç içe geçmişti. Yaşanan ihtilafların perde arkasında ilmi yöntem farklılıkları kadar siyasi dengeler de buluyordu. Farmer, Batı ülkelerinden kongreye gelen uzmanların farklı sayılarda olmasının cevabını ararken sömürgeci bir bağlam içerisinde düşünmekten kendisini alıkoyamaz. Ona göre, Britanya Krallığı'nın kongredeki temsiliyeti sahip olduğu sömürge topraklarıyla orantılı değildi. 1930'larda Mısır'daki nüfuzunu muhafaza eden Britanya, Mısır müziğinin geleceği hakkında Almanların, Fransızların ve İtalyanların gerisinde kalmamalıydı. Farmer, sö-

103 Racy, "Historical Worldviews of Early Musicologists", 80.

mürgeci bakış açısını Mısır Maarif Bakanı Hilmi İsa Paşa ile paylaşmakta dahi bir sakınca görmemektedir.

Farmer, Almanları kategorik olarak olumsuz bir hüviyette resmeder. Ona göre, kongrenin iplerini ellerinde tutmakta ve belirli bir plan dâhilinde organize hareket etmektedirler. Dahası, Mısırlı kongre üyelerini de etkileri altına almışlardır. Almanlardan duyduğu rahatsızlıkta, Racy'nin de ifade ettiği gibi, şarkiyatçılık ve etnomüzikoloji disiplini arasındaki yönetsel görüş ayrılıklarının da payı vardı. Almanlar, tarihselci bir yaklaşımla müziğin geçmişine eğilirken, şarkiyatçı bakış dönemler arasında önem hiyerarşisi kurma eğilimindeydi. Altın çağ ya da klasik dönemin belirlenerek diğer tarihi dönemlerin bu temel üzerinde değerlendirilmesi fikri, her dönemin kendi koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ve dönemlerin birbirleriyle mukayesenin doğru bir yöntem olmadığını savunan etnomüzikologlar için kabul edilebilir değildi. Zaten Almanların Arap müziğinin Batıyla mukayese edilmesini eleştirmeleri ve Arap müziğinin kendi koşulları içerisinde bir akış yolu bulması gerektiğini önermeleri de zikredilen mesleki formasyonlarının bir sonucuydu.

Batılı katılımcıların bir kısmının Arap Müzik Kongresi'ne karşı faydacı bir yaklaşım içerisinde bulduklarını belirtmek gerekir. Örneğin, Farmer için Kahire'de bulunmak her şeyden önce müzeleri gezmek, sergi kataloglarını toplamak ve yazma eserlerin bulunduğu kütüphaneleri ziyaret etmektir. Buradan getireceği malzemelerle zenginleştireceği dersler ve düzenleyeceği seminerler üniversitedeki konumunu sağlamlaştıracak, akademik kariyerine olumlu katkılar sunacaktı. Almanlar için de durum farklı sayılmazdı. Etnomüzikolojinin temel malzemesi olan otantik müziklerin kaynağında idiler. Sayısız icrayı canlı dinleme fırsatı yakalayıp, bol miktarda kayıt yaptılar. Dahası, kongrede geniş Arap coğrafyasından gelen seçkin bir zümreyle tanışma olanağı bulmuşlardı. Kurulan bağlantılar, ileride bölge ülkelerine yapacakları profesyonel seyahatler için bir yatırımdı.

Bu çalışma, kongreye Türkiye'den katılan Mesud Cemil ve Rauf Yekta'yı iki farklı bağlamda tartıştı. Öncelikle, Arapça konuşulmayan ve Arap devletleri arasında yer almayan Türkiye'nin Arap Müzik Kongresi'ndeki varlığını sorguladı, ki bu mesele Bela Bartók tarafından da gündeme getirilmiştir. Bartók'a göre, Türkiye'nin burada bulunuşu kongrenin ulus devlet ve millilik çizgisinin bir yansımasıydı. Türkiye'nin milli devlet oluşum sürecinde geliştirdi-

ği müzik programının, benzer bir yol takip edecek olan Mısır için bir çerçeve oluşturabilme ihtimalinin de göz ardı edilmemesi gerekir.

Kongrede Türkiye'nin varlığının siyasi koşullar üzerinden yapılan eleştirisinin yanında ne Rauf Yekta'nın ne de Mesud Cemil'in Arap müziğine münhasır bir uzmanlıklarının bulunmuyor olması da zikredilmelidir. İstanbul merkezli Osmanlı-Türk müziğinin hemen hemen her alanına temas eden çalışmaları için bir ömür harcamış olan Rauf Yekta'nın, genelde Arap müziği ama özellikle Kahire müzik kültürü üzerine söyleyeceklerinin sınırları dardı. Kendisine kongre komisyonlarından birisini idare etme görevi verilmiş olsa da komisyonlar arasında bir önem hiyerarşisi mevcuttu ve Rauf Yekta'nın bulunduğu yer kritik kararların alınmasının beklendiği komisyonlardan birisi değildi. Öte yandan, Mesud Cemil'in kongrede yaptığı tanbur icraları İstanbul zevkini yansıtmaması bakımından şüphesiz değerliydi fakat bir o kadar da kongrenin bağlamının dışında kalmaktaydı. Ne Mısırlıların Arap müziğini taşımak istedikleri yere uygundu, ne de kongrede dinlenen otantik müziklerin yanında durabilirdi. Bir şehir müziğiydi. Oysa Kahire'de icra edilen şehir müziğine el-Hefnî mesafeliydi ve bu müziğin temsilcilerini kongreye davet etmemişti.

Son olarak, Rauf Yekta ve Mesud Cemil'in yurda dönüşlerinde kongreyle ilgili bir tür sessizliğe bürünmeleri bu çalışmanın dikkat çektiği bir diğer noktaydı. Mısır'daki gazeteye kongreyle alakalı yazılar yazan, kendisi için günlükler tutan Rauf Yekta, izlenimlerini Türkiye'de paylaşmadı. Keza Mesud Cemil de velut kalem erbaplarından birisi olmasına rağmen Kahire günlerine ait izlenimlerini kendisine saklamıştır. Kamuoyunda Peyami Safa'nın dışında bu işin peşine düşen de çıkmayınca, Kahire'deki bu önemli organizasyonun Türkiye'de bir aks-i sedası olmaz. 1930'lu yılların Türkiye'sinde Kahire'deki Arap Müzik Kongresi'nin hem siyasi hem de kültürel olarak bir karşılığını bulmak kolay değil. Mısır ve Mısır'ın kültürel konulardaki politikaları Batı medeniyetine yaklaşma gayretindeki genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgi alanlarının dışında bulunuyordu. Rauf Yekta ve Mesud Cemil'in Türkiye'deki mezkûr siyasal ve kültürel dinamiklerin yeterince farkında olduklarını ve sessizliklerinin daha ziyade bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Rauf Yekta ve Mesud Cemil sessiz kalsalar da döneminin bölgesel siyasal ve sosyo-kültürel dönüşümü ve dinamikleri çerçevesinde

değerlendirildiğinde kongre kayda değer bir girişimdi. Arap Müzik Kongresi'nin barındırdığı tarihi ve sosyal özellikler bakımından hem müzik merkezli hem de disiplinlerarası yaklaşımlarla ele alınmaya devam edeceğini düşünüyorum.

KAYNAKÇA

Kitap, Makale ve Tezler

- Ahmed, [Zekâîzade]. "Hafız Mehmet Zekâî Dede Efendi." *Türk Musikisi Klâsiklerinden Mevlevî Ayinleri*, cilt 16, ed. Zekâîzade Ahmet, Dr. Suphi, Mes'ut Cemil, 815-816. İstanbul: İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, 1938.
- Ayas, Güneş. *Müziği Boğan Gürültü: İdeolojinin Kıskaçındaki "Musiki"*. İstanbul: İthaki, 2018.
- Ayoub, Samy. "The Mecelle, Sharia, and the Ottoman State: Fashioning and Refashioning of Islamic Law in the Nineteenth and Twentieth Centuries." *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association* 2/1 (2015): 121-146.
- Beinin, Joel. "Egypt: Society and Economy, 1923-1952." *Egypt: Modern Egypt, From 1517 to the End of the Twentieth Century*, cilt 2, ed. M. W. Daly, 309-333. Cambridge University Press, 1998.
- Beyaz, Fatma Zehra. "İki Yeni Eser Münasebetiyle: Oryantalizm ve Milliyetçiliğin Kıskaçındaki Mısır Tarih Yazımını Yeniden Düşünmek." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 20/40 (2022/2): 297-327.
- Bilge, Mustafa L.. "Fuâd." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 13: 201-202.
- Blum, Stephen. "Prologue: Ethnomusicologists and Modern Music History." *Ethnomusicology and Modern Music History*, ed. Stephen Blum, Philip V. Bohlman, Daniel M. Neuman, 1-20. Urbana: University of Illinois Press, 1991.
- Danielson, Virginia. *The Voice of Egypt: Umm Kulthum, Arabic Song, and Egyptian Society in the Twentieth Century*. Chicago: The University of Chicago Press, 2008.
- D'Erlanger, Baron Rodolphe. *Essai de codification des règles usuelles de la musique arabe moderne: echelle générale de sons, système modal*. 5, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1949.
- Doğrusöz, Nilgün, ed. *Rauf Yekta Bey'in Antikaları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2018.

- El-Shawan, Salwa. "Western Music and its Practitioners in Egypt (ca. 1825-1985): The Integration of a New Musical Tradition in a Changing Environment." *Asian Music* 17/1 (1985): 143-153.
- . "The Socio-Political Context of Al-Musika al-'Arabiyyah in Cairo, Egypt: Policies, Patronage, Institutions, and Musical Change (1927-77)." *Asian Music* 12/1 (1980): 86-128.
- Elste, Martin. "Curt Sachs: Berlin, Paris, New York – Pathways of Musicology." Sergi Kitapçığı, Berlin: Musikinstrumenten-Museum, 29 Haziran – 1 Ekim 2006, 1-24.
- Erguner, Süleyman. *Rauf Yektâ Bey: Neyzen – Müzikolog – Bestekâr*. İstanbul: Kitabevi, 2003.
- Fahmy, Khaled. *Mehmed Ali: From Ottoman Governor to Ruler of Egypt*. England: Oneworld Publications, 2009.
- Fahmy, Ziad. "Early Egyptian Radio: Transitioning from Media-Capitalism to Media-Etatism, 1928–1934." *Middle East Journal of Culture and Communication* 15/1-2 (Haziran 2022): 92-112.
- Fahmy, Ziad Adel. "Popularizing Egyptian Nationalism: Colloquial Culture and Media Capitalism, 1870-1919." Doktora Tezi, The University of Arizona, 2007.
- Gershoni, Israeli. *Egypt, Islam and the Arabs: The Search for Egyptian Nationalism, 1900-1930*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1986.
- Goldschmith, Jr. Arthur. *Modern Egypt: The Formation of a Nation State*. US: Westview Press, 1988.
- Gökçen, İlhami, ed. *Rauf Yekta: Fransızca Musiki Yazıları*. Ankara: Ürün Yayınları, Tarihsiz.
- Hinnebush, Raymond A.. "The Reemergence of the Wafd Party: Glimpses of the Liberal Opposition in Egypt." *International Journal of Middle East Studies* 16/1 (1984): 99-121.
- Ibrahim, Ibrahim I.. "The Egyptian Intellectuals Between Tradition and Modernity: A Study of Some Important Trends in Egyptian Thought 1922-52." Doktora Tezi, St. Antony's College, University of Oxford, 1967.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. *Hoş Sadâ: Son Asır Türk Müziğininin*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1958.
- Kahramankaptan, Şefik, ed. *Hindemith Raporları, 1935 / 1936 / 1937*, çev. Elif Damla Yavuz, Ankara: Sevda – Cenap And Müzik Vakfı Yayınları, 2013.
- Kara, İsmail, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslâm*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009
- Karaman, M. Lutfullah. "Filistin." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 13: 89-103, 1996.

- Katz, Israel J.. *Henry George Farmer and the First International Congress of Arab Music (Cairo 1932)*. Boston: Brill, 2015.
- Katz, Ruth. *"The Lachmann Problem": An Unsung Chapter in Comparative Musicology*. Jerusalem: The Hebrew University Magnes Press, 2003.
- Kıyak, Hüseyin. *Mızrabı, Yay ve Kalemiyle Mesud Cemil*. İstanbul: Kubbealtı, 2018.
- Kösemihal, Mahmut Ragıp. *Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri (1600-1875)*. cilt 1, İstanbul: Nümune Matbaası, 1939.
- Kutluer, İlhan. "Bernard Carra de Vaux." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 7: 159-160, 1993.
- Küçükkaplan, Uğur. *Türk Beşleri: İdeolojiden Tahayyüle Bir Cumhuriyet Ütopyası*. İstanbul: Ayrıntı, 2022.
- Leep, Haley. "Sa'ad Zaghlul's Gramophone: The Effects of Popular Music on the Egyptian Nation." *Intersect* 8/3 (2015): 1-15.
- Lino, Lisa. "Inheriting the Ghammâz-oriented Tradition: D'Erlanger and Aleppine Maqâm Practice Observed." *Ethnomusicology Forum* 18/2 (Kasım 2009): 261-280.
- Llano, Samuel. "Empire, Diplomacy, and the Racial Imagination: Spain at the Cairo Congress of Arab Music (1932)." *The Journal of North African Studies* (2022).
- Lombardi, Clark Benner. *State Law as Islamic Law in Modern Egypt: The Incorporation of the Shari'a into Egyptian Constitutional Law*. Leiden: Brill, 2006.
- Mckale, Donald M.. "Influence without Power: The Last Khedive of Egypt and the Great Powers, 1914-18." *Middle Eastern Studies* 33/1 (1997): 20-39.
- Ökten, Sadettin. "Farmer, Henry George." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 12: 173-174, 1995.
- Öncel, Mehmet. "Rauf Yektâ Bey'in Atı, Yeni Mecmûa, Resimli Kitap ve Şehbâl Adlı Mecmûalarda Mûsikî İle İlgili Makalelerinin İncelenmesi." Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Öner, Onur. *İstanbul'un Müzik Okulları: II. Meşrutiyet ve Şehrin Müzik Hayatındaki Değişimler*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2022.
- . "A Collective Biography Study of Musicians: Patterns, Networks and Music as a "Profession" in the Late Ottoman Era and the Early Republican Years in Istanbul." Doktora Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, 2019.

Özdemir, Hüseyin. "Rauf Yektâ Bey'in Resimli Gazete, Yeni Ses ve Vakit Gazetelerinde Müsikî İle İlgili Makalelerinin İncelenmesi." Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Popkin, Jeremy D., Julie Rak, ed. *Philippe Lejeune: On Diary*, US: University of Hawaii Press, 2009.

Racy, Ali Jihad. "Historical Worldviews of Early Musicologists: An East-West Encounter in Cairo, 1932." *Etnomusicology and Modern Music History*, ed. Stephen Blum, Philip V. Bohlman, Daniel M. Neuman, 68-91. Urbana: University of Illinois Press, 1991.

———. "Music in Contemporary Cairo: A Comparative Overview." *Asian Music* 13/1 (1981): 4-26.

———. "Record Industry and Egyptian Traditional Music: 1904-1932." *Etnomusicology*, 20/1 (Ocak 1976): 23-48.

Riggs, Kristy K. "Bartók in the Desert: Challenges to a European Conducting Research in North Africa in the Early Twentieth Century." *The Musical Quarterly* 90/1 (Spring 2007): 72-89.

Rona, Mustafa. *50 Yıllık Türk Musikisi: Bestekârları, Besteleri Güftelerile*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1960.

Shiloah, Amnon. "The Status of Traditional Art Music in Muslim Nations." *Asian Music* 12/1 (1980): 40-55.

Sürelsan, İsmail Baha, "35 inci ölüm yılı münasebetiyle: RAUF YEKTA BEY", *Musikî ve Nota* 1/3 (Ocak 1970): 4-5.

———, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikisi Kongresi» ne dâir notları -I-", *Musikî ve Nota* 3/28 (Şubat 1972): 4-7.

———, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikisi Kongresi» ne dâir notları -II-", *Musikî ve Nota* 3/ 29 (Mart 1972): 4-6.

———, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikisi Kongresi» ne dâir notları -III-", *Musikî ve Nota* 3/30 (Nisan 1972): 4-6.

———, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikisi Kongresi» ne dâir notları -IV-", *Musikî ve Nota* 3/ 31 (Mayıs 1972): 4-6.

———, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikisi Kongresi» ne dâir notları -V-", *Musikî ve Nota* 3/ 32 (Haziran 1972): 4-6.

———, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikisi Kongresi» ne dâir notları -VI-", *Musikî ve Nota* 3/ 33 (Temmuz 1972): 4-7.

———, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikisi Kongresi» ne dâir notları -VII-", *Musikî ve Nota* 3/ 34 (Ağustos 1972): 4-5.

———, "Rauf Yektâ Bey'in «Kahire Şark Musikisi Kongresi» ne dâir notları -VIII-", *Musikî ve Nota* 3/ 35 (Eylül 1972): 4-5.

- , “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musıkîsi Kongresi» ne dâir notları -IX-”, *Musikî ve Nota* 2/ 14 (Şubat 1984): 6-7.
- , “Rauf Yektâ Bey’in «Kahire Şark Musıkîsi Kongresi» ne dâir notları -X-”, *Musikî ve Nota* 2/ 15 (Mart 1984): 6-7.
- Taşdelen, Duygu. “Gelenek Kurguları, Darülelhan ve Aktörlerinden Rauf Yekta Bey.” Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.
- Thomas, Anne Elise. “Intervention and Reform of Arabic Music in 1932 and Beyond.” *Congrès des Musiques dans le monde de Islam*, Fas: Assilah, 8-13 Ağustos 2007, 1-7
- . “Developing Arap Music: Institutions, Individual, and Discourses of Progress in Cairo, 1932.” Doktora Tezi, US: Brown University, 2005.
- Turan, Yıllar. “Mûsa Süreyya Bey’in Mûsikî Kitabı’nın Çeviriyazımı ve İncelemesi.” Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2019.
- Yıldırım, Ahmet Cemil. “Ottoman *Mecelle* as a Secular Uniform Law Instrument.” *International Journal of Turcologia* 10/19 (2016): 27-45.

Elektronik Kaynaklar

- Kongre esnasında kayıt altına alınan müziklerin tam listesi, <https://www.discogs.com/release/24001127-Variou-Congr%C3%A8s-De-Musique-Arabe-Du-Caire-1932> (eriş. tar. 21 Ocak, 2023).
- Richard M. Breaux, “Mohammed El-Akkad: King of the Kanun”, <http://syrianlebanesediasporasound.blogspot.com/2021/10/mohammed-el-akkad-king-of-kanun.html> (eriş. tar. 26 Ocak, 2023).
- Renee Gert-Zard, “Forgotten Siren: From Cairo Diva to Israeli Single Mother”, https://www.hsje.org/Arts/Suad_Zaki/suad_zaki.html (eriş. tar. 26 Ocak, 2023).

CONGRESS OF ARAB MUSIC (1932): HISTORICAL CHANGE, NATIONAL IDENTITY, AND SUBJECTIVE NARRATIVES

Abstract

This study analyzes the Congress of Arab Music, held in Cairo in 1932, in parallel to the political and social developments that Egypt has undergone since World War I. Egyptian music is one of the representations of the modern Egyptian identity, and Egyptianism, Egyptian nationalism, and Pan-Arabism in circulation during the interwar years were the modes of thought behind the restructuring of Egyptian music. The study proposes to evaluate the Congress days from the perspective of the ideological and conceptual debates, which are also the determining dynamics of the Congress of Arab Music.

The second part of the article will focus on the diaries and letters some participants kept during the Congress. These texts, such as the technical reports and the articles about the Congress, not written for a specific readership, are more colorful and more subjective because they have a more relaxed or carefree style. The debates, disagreements, schisms, and tensions owing to competition in Congress were put on paper in plain language and in a natural manner. These texts, with their different perspectives and multi-layered worlds of meaning, will pave the way to analysis that will go beyond the musicological context of the Congress.

Keywords: Rauf Yekta (1871-1935), The Congress of Arab Music (1932), Mahmud Ahmad el-Hefnî (1896-1973), Arab Nationalism, Self-narrative.

